

röda rummet

radikal kvartalstidskrift nummer 1/2009 • Pris 20:-

Vad bör göras?

VÄRLDSKRIS • LISSABONFÖRDRAG • KLIMATMÖTE

RÄTTVISA NU, ANNARS SPRICKER DET!

– kan Köpenhamns-mötet ge klimaträttvisa? Danny Chivers analyserar möjligheterna.

Föreställ er tio kaniner på drift över det vida havet i en båt tillverkad av en urholkad jättemorot. Moroten är deras enda mat så de gnager allesammans på den. Båten sjunker hastigt men ingen av kaninerna vill vara den som först slutar äta för denne blir också den förste att svälta. Det är ingen mening att sluta äta om inte alla gör det, för även om bara en kanin fortsätter kommer båten att sjunka.

Detta är en bild av den internationella klimatkrisen i Beatrix Potter-tappning: enskilda nationers handlingar spelar liten roll så länge vi inte samarbetar. Verkligheten är naturligtvis mer komplex. Medan det är lätt att föreställa sig att kaninerna gör en enkel överenskommelse att de alla ska livnära sig på sjögräs istället, så innefattar människans situation massiv global ojämlikhet, olika nivåer av ansvar för läget och en historia av exploatering och brutna internationella löften.

Därför ska vi kanske inte vara förvånade över att de internationella klimatförhandlingarna – som startade på allvar först i början på 1990-talet med de samtal som skapade FN:s ramkonvention om klimatförändringar, UNFCCC – ännu inte resulterat i någon fungerande global lösning. Det bästa som åstadkommit hittills är Kyotoprotokollet från 1997 där industrialiserade länder (under beteckningen ”Annex 1-länder”) lovade att skära ner sina koldioxidutsläpp med 5,2 procent fram till 2012 – en helt otillräcklig minskning. USA drog sig dessutom ur avtalet och flertalet av de länder som återstod kommer förmodligen inte ens åstadkomma dessa små utsläppsminskningar.

EN RÄTTVIS STARTPUNKT

Samtidigt har man inte kommit överens om någon bestämd plan som garanterar att de fattigare länderna växlar över till en klimativänlig utvecklingsväg. USA vägrar att delta i leken om inte – ”i rättvisans namn” – alla länder som inte tillhör Annex 1 också antar mål för att minska utsläppen. Södra halvklotets länder framhåller emellertid att de anlände sent till fossilfesten: de industrialiserade länderna skapade den här soppan genom att under de senaste 200 åren släppa ut den absoluta merparten av de växthusgaser som för tillfället hettar upp atmosfären. Hur kan Annex 1-länderna kräva att Syd ska begränsa sin utveckling med hårda utsläppsmål när flertalet länder i Nord inte når upp till sina egna Kyotomål?

Samtidigt har man lovat att överföra resurser för att stödja utveckling som baseras på låg kolanvändning, för att hantera effekterna av klimatförändringarna, och att överföra klimativänlig teknologi. Men de enda pengar som förs från Nord till Syd genom UNFCCC-processen kommer via den i högsta grad bristfälliga ”Mekanismen för ren utveckling” (CDM). Denna har gett rika länder möjlighet att kompensera för sina inhemska utsläpp med sådana ”rena utvecklingsprojekt” som nedgrävning av väldiga urbana soptippar, gigantiska dammbyggen (som skulle ha kommit till stånd i vilket fall) och aningen mer energieffektiva stålverk. Överallt höjs nu röster för att reformera eller helt skrota CDM och ersätta det med något mer rättvist.

Medan Kyoto haltar mot sitt slut, försöker regeringar febrilt att nå fram till ett nytt avtal om utsläppsminskningar för åren 2012 till 2020. Det kommer manglas i möten i Bonn i april och juni, med målet att kunna underteckna ett avtal vid FN:s klimatkonferens i Köpenhamn 1-12 december 2009.

Fokus har legat på ansträngningarna att få USA – som står för 30 procent av de nuvarande utsläppen – att ansluta sig. Men ett avtal som främjar de rika ländernas intressen framför de verkliga behoven hos världens folk kommer att misslyckas av två viktiga skäl. Den utvidgade marknad för handel med utsläppsrättigheter som USA och EU kräver kommer att berika privata affärsmän på bekostnad av liv och livsvillkor i Syd, och samtidigt kommer varje avtal som saknar ett tydligt inslag av rättvisa med största säkerhet att avisas av

många regeringar på södra halvklotet

Fattiga länder har bittert kämpat för att infoga ”rätten till utveckling” och ett erkännande av olika länders ”gemensamma men olika ansvar” i Kyotoprotokollet, syftande till att rikare länder förväntas agera först. Om inte Annex 1-länderna börjar visa en verklig vilja att leva upp till dessa principer – genom kraftiga inhemska utsläppsminskningar, stöd utan villkor till de fattiga länderna, teknologiöverföring och utvecklingsutrymme – är chanserna små att länderna i Syd kommer att följa med på ett avtal efter 2012.¹

Tyvärr har utvecklingen hittills gått i motsatt riktning. I takt med att klimatsamtalen framskridit från Toronto (1988) till Kyoto (1997) till Bali (2007) har de rika ländernas utsläppsmål försvagats med ungefär 1 900 ton koldioxid och handeln med utsläppsrättigheter har stadigt ökat.²

Vid överläggningarna i Poznan nyligen var till exempel en huvudfråga det så kallade REDD-initiativet (Reduced Emissions from Deforestation and Degradation) som föreslår att den kol som finns bunden i världens skogar ska ingå som ett element i handeln med koldioxid.³ Med ett penndrag kommer skogsmark där människor levt i tusentals år att förvandlas till en vara och bjudas ut till försäljning för att välbärgade människor i norr ska kunna fortsätta köra bil och shoppa – trots att ny forskning visar att det är mer effektivt och kostar mindre att ge erkännande åt skogslevande ursprungsfolks rättigheter till sitt land.⁴

VAD LIGGER PÅ BORDET INFÖR KÖPENHAMN?

Här följer en genomgång av de huvudsakliga förslag som ligger på bordet inför Köpenhamn, och en poängbedömning av deras grad av klimaträttvisa på en tiogradig skala.

”Grandfathering” av Kyotomålen

Vad är det? En gullig benämning på det sätt som de industrialiserade ländernas utsläppsmål har fördelats i UNFCCC-processen – var och en måste minska sina utsläpp med en viss procentsats i förhållande till den mängd de släppte ut 1990.

Rättvisa: 2 poäng av 10 Länder som var stora förorenare 1990 fortsätter vara stora förorenare, med en liten procentuell sänkning. Ett rättvisare system skulle istället baseras på utsläpp per capita, som till exempel modellen för Minskning och Utjämning (Contraction and Convergence) som föreslagits av Global Commons Institute. Det historiska ansvaret för tidigare utsläpp måste tas i beaktande och hänsyn måste även tas till länders olika betalningsförmåga.

Effektivitet: 2/10 Att sätta 1990 som basår är helt godtyckligt och helt utan relation till klimatvetenskapens rön

Stöd i nuläget: 10/10 EU föreslår ett nytt mål på en utsläppsreducering med 30 procent till år 2020 för Annex 1-länder. Koalitionen mellan de minst utvecklade länderna ((LDC) har uttryckt att man anser att det bör ske en minskning med 45-50 procent. Båda dessa mål är satta med 1990 som basår – det tas för självklart. Alternativa förslag som Minskning och Utjämning diskuteras ibland, men leder inte till handling.

Det är ungefär som om... ett gäng rika turister och en grupp utblottade flyktingar har överlevt en förlisning och är skeppsbrutna. De bestämmer sig för att ransonera matförrådet efter principen hur mycket varje person åt veckan före skeppsbrottet – ju mer du åt då, desto mer får du nu.⁵

Greenhouse Development Rights (GDRs)

Vad är det? En alternativ metod för att upprätta ut-

släppsmål. Den bygger på grundantagandet att var och en på jorden som lever under en viss inkomstnivå först ska ha rättighet att ta sig ur fattigdomen och att de därför är befriade från att leva upp till några utsläppsmål. Ansvaret för klimatåtgärder åläggs länder i förhållande till hur många av deras invånare som lever över den bestämda inkomstnivån, hur högt över nivån dessa befinner sig och hur mycket växthusgaser som respektive land genererar.

Rättvisa: 8/10 Innefattar en explicit ”rätt till utveckling” för världens fattiga (i Nord och Syd), samtidigt som den välbärgade eliten i Syd inte slipper undan ansvar. Emellertid tas ingen hänsyn till ansvar för utsläpp i det förflutna eller för de rika ländernas ”export” av utsläpp (som sker genom utlokalisering av viss produktion i den fattiga världen), och det finns många potentiella fallgropar dolda i utformningen av detaljerna – som till exempel hur man bestämmer den avgörande inkomstnivån.

Effektivitet: 9/10 Målen i det här ramverket grundas på aktuell klimatforskning, och om man lyckas uppnå dem så skulle det ge oss en skaplig chans att undvika de värsta effekterna av klimatförändringarna.

Stöd i nuläget: 4/10 En del G77-länder har diskuterat metoden och idén har stöd av bland annat Christian Aid och Oxfam, men den har ingen officiell position i UNFCCC-processen.

Det är ungefär som om... en stad förstörs av främmande varelser. De invånare som inte drabbas eftersom de bor i stabila hus som de byggt med pengar de stulit från de främmande varelserna (vilket provocerat fram attacken) förväntas åta sig merparten av återuppbyggnadsarbetet. De människor som lämnat de främmande ifred och levt i enkla boningar som störtade samman över dem vid attacken får återhämta sig på sjukhus innan de behöver delta i arbetet.

Utsläppshandel

Vad är det? Det är den centrala metod som de rika industrialiserade länderna planerar att använda för att nå utsläppsmålen – genom att sälja ”kolkrediter” (föroreningsrättigheter) till andra länder. Skogar står på tur att införlivas som en handelsvara enligt planerna inför Köpenhamn.

EN ARTIKEL AV DANNY CHIVERS

Författaren är, forskare, aktivist och poet inom hela det fält som förknippas med klimatförändringar. En längre version av artikeln med fler detaljer kring de olika förslagen som ligger på bordet inför Köpenhamnsmötet finns på: <http://adaisythroughconcrete.blogspot.com>

Rättvisa: 1/10 Systemet ger förorenande industrier och stater möjlighet att köpa sig fria från sina åtaganden av kolutsläppsminskningar med hjälp av komplicerade handelsregler som designats av ekonomer från Nord. Privata handelsfirmor blir rika på att köpa och sälja rättigheter i andra människors skogar och fält, på att investera i fiffiga ”quick fix-åtgärder” och på att flytta förorenande fabriker.

Effektivitet: 2/10 EU:s utsläppshandel, det så kallade Emissions Trading Scheme (ETS) har ännu inte kunnat uppvisa några utsläppsminskningar. Rika länder och bolag kan undvika svåra, men nödvändiga inhemska utsläppsreduktioner, genom att köpa (både verkliga och imaginära) utsläppsrätter från någon annanstans på klotet. Politiker får en ursäkt för att slippa punga ut med de nödvändiga medlen för att stödja en mer effektiv utveckling byggd på låg användning av fossilenergi på södra halvklotet.

Galet, dåligt och farligt: 8/10 Vill du släppa lös en genmodifierad kolglufsande mikrob, skapa en svältframkallande biobränslepantage, privatisera eller bygga några kärnkraftverk? Ge dig ut på utsläppsmarknaden!

Stöd i nuläget: 9,5/10 Om vi inte bestämmer oss för att stoppa det.

Det är ungefär som... att lämna över kontrollen av själva livsmiljön på jorden till ett gäng flinande Wall Street-spekulanter. Eller vänta lite... det är precis så.⁶

Minskings- och anpassningsfonder (Mitigation & Adaptation Funds)

Vad är det? G77, som är en koalition av (förvirrande nog) 130 utvecklingsländer och Kina, föreslår att de rikaste länderna placerar de pengar de (i årtal) har utlovat som stöd till klimatanpassning i en fond för bekostande av fossilfri teknologi, utsläppsminskningar och klimatanpassning på södra halvklotet.⁷

Rättvisa: 7/10 Att placera pengarna i en fond har för- och nackdelar: att istället direkt betala ut dem till olika regeringar kan leda till korruption och slöseri i projekt som inte har med syftet att göra, men centrala fonder lägger beslutsnivån långt från dem som medlen bör komma till godo.

Effektivitet: 5/10 Kommer fondmedlen spenderas i effektiva projekt, som att skydda besittningsrätten för skogslevande ursprungsfolk eller läggs de på dyrbara återvandsgränder som kärnkraft?

Stöd i nuläget: 7/10 De rika länderna kommer att vara tvungna att ge ifrån sig något om inte samtalen ska bryta samman helt.

Det är ungefär som om... killen som kört en bulldozer över ditt hus och sedan sålt resterna lovat att köpa

ett tält som kompensation. Medan ett väldigt oväder tornar upp sig vid horisonten så skickar du honom ett skarpt formulerat påminnelsebrev.

Kyoto 2

Vad är det? Ett nytt förslag där företag som önskar borra efter olja eller gas eller gräva upp kol måste köpa tillstånd. Tillgången på sådana tillstånd ska vara hårt reglerad och minska år från år i överensstämmelse med vad som fordras enligt klimatvetenskapens rön. Pengarna från försäljning av tillstånden skall placeras i en global fond för att skydda skogar, bekosta anpassningsåtgärder, skapa en ”revolution” vad gäller uthållig teknologi och hjälpa fattigare samhällen att klara omställningen till en värld utan fossilbaserade energisystem.

Rättvisa: 7/10 De som förorenar betalar, och pengarna går till de människor och platser som behöver dem. Det låter bra – så länge de fattiga beskyddas från plötsliga prisökningar på bränsle, och om de institutioner som ska fördela fonderna (Oliver Tickell, som utvecklade förslaget, föreslår FN-organ och NGO:s) gör det med full insyn och är möjliga att ställas till ansvar samt att man aktivt involverar invånarna i de samhällen som är mottagare av medlen.

Effektivitet: 8/10 Det ser bra ut på papperet, och är grundat på solid klimatvetenskap. Men vi vet alla hur fingerfärdiga fossilbränsleföretag är på att hitta kryphåll...

Stöd i nuläget: 1/10 Det här nya förslaget skulle fullständigt förändra villkoren i de internationella förhandlingarna och flytta ansvaret från länder till företag (inklusive mängder av statliga företag). Kommer det att ses som ett sidospår från de centrala diskussionerna, ett för Nord gynnsamt förslag som inte uttalat erkänner historiskt ansvar för utsläpp, eller som en smidig väg ut ur det nuvarande dödläget?

Det är ungefär som... ögonblicket mot slutet av ett möte när några deltagare för fram en intressant ny idé som gör de senaste fyra timmarnas diskussion helt irrelevant, och man inte vet om man ska omfamna dem eller kasta vattenflaskan på dem.⁸

I ENSKILDA LÄNDER

Som synes så vilar klimatsamtalen på en rad olika idéer om hur utsläppsminskningar ska kunna åstadkommas. Här är ytterligare några som redan praktiseras i enskilda länder.

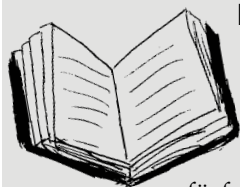
Klimatprogram på regeringsinitiativ

Vad är det? Offentligt finansierade åtgärdsprogram – allt från omstrukturering av kollektivtrafiken, en-

Klimatargument att bemöta

Borgerliga företrädare har hittills haft svårt att orientera sig inför det växande klimathotet. Lämpliga åtgärder har för dem framstått som alldeles för radikala, och alltför systemutmanande. Istället har man ömsom förnekat problemen, ömsom stött lösningar som mest är en droppe i havet (som miljöbilssubventioner), och allt som oftast mest bekymrat sig över vad en faktiskt effektiv klimatpolitik skulle kunna ställa till med.

SEB-ekonomen Klas Eklunds bok *Vårt klimat* utgör här ett stort steg framåt. Med rationell skärpa, en kvantitativ förståelse av situationen och

Klas Eklund. Vårt klimat.
Norstedts Akademiska Förlag.
2009.

mycket pedagogisk finess har han författat en utmärkt klimathandbok för dagens makthavare. Dessutom är Eklund intellektuellt hederlig, om än med vissa undantag (Vattenfalls siffror för kärnkraftens koldioxidutsläpp har dåligt stöd i vetenskaplig litteratur, och borde inte användas som källa), och fastnar sällan i billig polemik.

Grunden till varför Eklund klarar sig åtskilligt bättre än exempelvis ekonomkollegan Stefan Fölster, är att Eklund accepterar statliga och överstatliga ingrepp. Är det koldioxidutsläppen som är problem, skattebelägg dem bara! Gärna högt, bara skatten är enhetligt utformad. Då riskerar man nämligen ingen flykt av produktion och konsumtion till andra mindre skattetyngda delar av samhällsekonomin. Leder skatten till sociala orättvisor, så att en krympande minoritet kan behålla sin slösande (men dyrare) livsstil medan vi andra får lägga om vår? Tja, då får dessa problem lösas på annat socialpolitiskt sätt. Visst skulle en socialistisk planekonomi kunna lösa klimatproblemen på ett mer effektivt sätt – men en sådan står inte på agendan, och den avfärdas snabbt med planhushållningens dåliga meritlista.

Vad bör då göras enligt Eklund? Främst ett stort energisparande, men också parat med massiva satsningar på kärnkraft och koldioxidlagring, så kallad CCS-teknik. Som klimatpolitik lutar han åt utvidgad handel med utsläppsrätter och Clean Development Mechanisms (CDM), det vill säga att rika länder investerar i växthusgasdämpande projekt i u-länderna. Att både kärnkraft och CCS är farliga erkänner Eklund, men han ser ingen annan utväg. Kärnkraftens problem är inte främst reaktorsäkerheten utan säkerhetsproblemen runt omkring: risk för terroristtentat och kärnvapenspridning. Att CDM är cyniskt och moraliskt problematiskt kan han också köpa, men kortsiktigt är energieffektivisering i tekniskt eftersatta länder ytterst effektiva åtgärder.

Socialistiska klimataktivisterna har all anledning att ta del av resonemangen och vässa argumenten. Det är det här vi kommer att tvingas positionera oss mot framöver. ■

Daniel Brandell

ergirenovering av bostäder till gigantiska parker av vindkraftsverk i havet.

Rättvisa: 5/10 Beror på hur mycket du litar på din regering. Gentemot offentligt drivna klimatlösningar kan de människor som påverkas av dem utkräva ansvar på ett helt annat sätt än gentemot privata eller konsumentbaserade lösningar (åtminstone i demokratiska länder). Samtidigt finns det utrymme för korruption och för kanalisering av offentliga medel till dyra ”lösningar” som snarare gynnar välbärgade eliter än klimatet.

Effektivitet: 5/10 I högsta grad beroende av detaljer. Men vissa saker, som miljölagstiftning och omställning av transport- och energisystem, kan inte människor och folkrörelser göra själva och där måste regeringarna spela en aktiv roll.

Stöd i nuläget: 6/10 Det finns positiva exempel på framgångsrika nationella initiativ, bland annat Tysklands satsningar på förnyelsebar energi. Men de neutraliseras ofta av samtidiga satsningar på vägar, kolkraftverk och liknande.

Koldioxidskatter

Vad är det? En statlig skatt riktad mot utsläpp av koldioxid.

Rättvisa: 5/10 Kan drabba de fattigaste hårdast genom höga energipriser om systemet inte utformas noggrant. Beskattning av företag som producerar eller använder fossila bränslen vore rättvisare, om företagen förhindras att skicka sina kostnader för skatten vidare till konsumenterna. I det system British Columbia nyligen införde subventioneras de fattigaste familjernas kostnader.

Effektivitet: 6/10 Sverige, Finland, Holland, Danmark, Tyskland, Norge, Italien och en del städer i USA har experimenterat med koldioxidskatter med blandat resultat. Skatten tycks reducera utsläppen, men oftast i mindre utsträckning än vad man hoppades – vanligtvis beroende på kryphål i systemet och på krav om undantag från industrier och upprörda konsumentgrupper.

Stöd i nuläget: 5/10 Koldioxidskatter diskuteras i UNFCCC-processen som ett potentiellt verktyg, men de är sällan särskilt populära i respektive land.

Det är ungefär som... att be den stora starka kilen som du egentligen inte gillar att tvinga de andra busarna att betala ett pund varje gång de ger dig stryk.⁹

Tekniska snabblösningar och ”geo-engineering”

Vad är det? Till exempel energi från genmodifierade alger, lagring av koldioxid i berggrunden, att skjuta upp speglar i rymden, skapa säker kärnkraft, omvandla matgrödor till biobränsle, dumpa järnpartiklar i världshaven och spruta ut svavelpartiklar i atmosfären.

Rättvisa: 1/10 De flesta av de här åtgärderna lägger en helt oproportionerlig andel av kontrollen över det globala klimatet i händerna på ett litet antal bolag eller stater. Föreställ er att USA eller Kina kontrollerade den jättelika rymdspegel som är det enda som skyddade jorden från att koka, eller om livsmedelsjätten Monsanto hade patent på algenergin som hela världen var beroende av. Vilken underbar framtid vi skulle gå till mötes.

Effektivitet: 2/10 De flesta projekt kan inte tas i bruk det närmaste decenniet och om de införs i stor skala så kommer de att dra resurser från satsningar på förnyelsebara och uthålliga alternativ som bevisligen fungerar.

Galna, dåliga och farliga effekter: 10/10 Giftig algbloomning, nedbrytning av - den ännu utforskade – näringsväven i världshaven, gigantisk expropriering av mark, hav och skogar, försurning, plötsliga framtida utbrott av koldioxidläckor samt företagskontroll över klimatsystemet... räcker det så?

Stöd i nuläget: 7/10 Europeiska länder kämpar desperat för att koldioxidlagring ska bli verklighet. I Australien har det varit demonstrationer till stöd för att sprida svavel i atmosfären. En fri marknad för handel med koldioxidutsläpp skulle ge en ordentlig skjuts åt den här typen av knäppa projekt.

Det är ungefär som... att när ditt hus står i lågor så sätter du dig i vardagsrummet och börjar göra en ritning på en väldig robot som ska slå in väggen.¹⁰

Om samtalen fortsätter i dess nuvarande bana kommer Köpenhamnsmötet att resultera i ett avtal liknande Kyoto – godtyckliga (men högre) satta mål med 1990 som basår, kanske med mål även för några av de större utvecklingsländerna i utbyte mot fonder för stöd till omställning och klimatanpassning. Utsläppshandel kommer att vara den huvudsakliga mekanismen för att leverera resultaten. Det kommer förmodligen också att vara ungefär lika framgångsrikt som Kyotoavtalet. Lyckligtvis växer det globala motståndet. Stora NGO:s – som Jordens Vänner, Oxfam och Christian Aid – blir allt mer högljudda i frågan om klimaträttvisa. Nya nätverk som kräver lokalt baserade lösningar på klimatkrisen och stopp för privatiseringar av mark och skogar genom utsläppshandel knyts nu samman mellan sociala rörelser på norra och södra halvklotet.

NER MED KYOTO!

Vi får inte bli för fixerade på Köpenhamn – vi har större möjligheter att skapa en verklig och varaktig förändring genom att bygga kraftfulla nationella och internationella rörelser än genom att satsa all vår energi på specifika toppmöten. Men det är samtidigt svårt att förneka att det behövs någon form av internationellt ramavtal för att tackla denna globala fråga. Trots dess brister är UNFCCC det enda vi har och klimatfrågans akuta karaktär tvingar oss att arbeta genom den processen.

Men Kyotoprotokollet är ett dystert misslyckande. Ska vi kräva att regeringarna skrotar det helt och börjar från scratch? Det är frestande, men en sådan linje skulle sannolikt inte få det nödvändiga stödet från Syds förhandlare som fruktar att ett helt nytt avtal riskerar att ta ifrån dem skrivningarna om ”differentierat ansvar” som de mödosamt tillkämpat sig.

Ett bättre angreppssätt kan vara att inom de pågående samtalen skapa utrymme för att alternativa rättvisare system och idéer - som GDR, Kyoto2, lokalt förankrade lösningar, ursprungsfolkens rättigheter, icke-villkorat stöd till fossilfri utveckling, och teknologiöverföring som åsidosätter patenträtten – ska komma i blickpunkten. I nuläget trängs dessa alternativ ut ur debatten av inriktningen på utsläppshandel, privat finansiering och marknadslösningar som enda vägen framåt.

En enkel insikt är att en effektiv startpunkt för att utveckla ett framgångsrikt – och rättvist – klimatavtal är: vi måste bli av med utsläppshandeln.

GÖR DET NU!

Många rörelser kan utan problem enas kring en kampanj mot handeln med utsläppsrättigheter. De massiva protester som planeras vid Köpenhamnsmötet kommer för sent för att i någon större utsträckning kunna påverka samtalen om det inte har gått så illa i de förberedande förhandlingarna att de måste läggas ner.

Låt oss inse att vad man än kommer överens om i Köpenhamn så kommer regeringarna sannolikt inte att följa det nya avtalet om det inte finns en internationell rörelse tillräckligt mäktig för att tvinga dem. Ett globalt klimatavtal kommer aldrig vara en universal-lösning, men vi kan åtminstone göra det till ett steg mot – snarare än bortifrån – klimaträttvisa ■

Ur New Internationalist (c) www.newint.org
nr. 419 Jan-Feb 2009
Översättning: Peter Belfrage

NOTER

1. T Roberts & B Parks, *A Climate Of Injustice*, MIT Press 2007
2. Diana Liverman, 'Survival into the Future in the Face of Climate Change' in E Shuckburgh (ed.), *Survival: The Survival of the Human Race* (2006 Darwin Lectures), Cambridge University Press, 2007
3. Se: www.thereddsite.wordpress.com
4. *The Guardian*, 'Pay indigenous people to protect rainforests, conservation groups urge', 17 October 2008, www.guardian.co.uk/environment/2008/oct/17/forests-endangeredhabitats
5. Global Commons Institute: www.gci.org.uk
6. www.carbontradewatch.org och www.thecornerhouse.org.uk
7. *Financial Mechanism for Meeting Financial Commitments under the Convention*. Proposal by the G77 and China to the Poznan meeting
8. www.kyoto2.org
9. Nicola Liebert, *Why Ecotaxes May Not Be The Answer*, NI 416, October 2008
10. Techno-Fixes' report, Corporate Watch, www.corporatewatch.org

FRAMTID PÅ RÄLS

I klimatkrisens tidevarv är en överväldigande expertis överens om att en avgörande pusselbit för att minska koldioxidutsläppen är en massiv utbyggnad och modernisering av det svenska järnvägsnätet – en ny rallartid borde helt enkelt stå för dörren. I nedanstående handfasta vision argumenterar Hans Sternlycke för att infrastrukturpolitiken måste skifta fokus – från bil och väg till järnväg och tåg.

Det finns många skäl till att förespråka en kraftig utbyggnad av eldriven tågtrafik. Ett är att bevara jorden som beboelig planet. Alla är vi medvetna om klimathotet, och att uppvärmning och avsmältning går snabbare än vad som förutspåtts samt att det kan finnas tröskeffekter som gör att klimatförändringarna tar plötsliga språng. Det kan dock vara svårt att förstå vidden av hur stora delar av jorden som kommer att ödeläggas av torka och omfattningen av den svält som kommer att följa.

Vägtrafiken står för 30 procent av växthusgasutsläppen i Sverige. Räknar vi med sådant som flyg och båtar rör det sig om 40 procent. Alternativa bränslen kan bara ersätta en bråkdel av oljan, och de produceras ofta på ett sätt som gör att koldioxidutsläppen från dem blir lika stora som från fossilbränslen.

Att oljan håller på att sina är det andra argumentet för tågtrafiken. Från dagens toppproduktion på 85 miljoner fat (à 159 liter) om dagen kommer mängden olja som utvinns 2020, om 12 år, kanske att vara mer än halverad.

Oljan som finns under Ishavet kan förskjuta brist-situationen något år. Tjärsanden i Kanada kräver nästan lika mycket energi i form av billig gas (som också snart tar slut) att få fram som det finns i den olja man tar ut. Skall vi omvandla kol till olja blir det en än värre klimateffekt med tredubbla koldioxidutsläpp. Kolet kan börja sina redan 2025, enligt tyska Energy Watch Group.

IEA, internationella energisamarbetet, som hört till oljeoptimisterna, och som tidigare hävdade att oljeutvinningen kan öka med två procent om året till 2030, skriver i sin rapport *World Economic Outlook 2008* att den nu riskerar att minska med nio procent per år, och att endast om stora investeringar görs på oljefälten kan minskningen begränsas till 6,4 procent. Bara för att hålla oljeutvinningen konstant krävs upptäckten av ett lika stort oljefält varje år som det största i Saudiarabien (vars produktion på fem miljoner fat per år nu börjar minska). Detta är knappast troligt eftersom allt färre och allt mindre oljefält upptäckts sedan 1960-talet. Efterfrågan på olja vill IEA klara med utvinning från tjärsand och oljeskiffer. Vid nästa konjunkturuppgång kan oljepriset stiga till 200 dollar per fat. Det priset är tio gånger högre än vad Vägverket räknat väginvesteringarnas lönsamhet på, förutom att det i de kalkylerna räknat in trafikökning och tidsvinster, vilket det inte gjorts för järnvägsinvesteringarna.

Att vår billiga slav oljan försvinner kommer att göra energin mycket dyr. Därmed kan inte skördesiffrorna längre ökas med hjälp av konstgödsel. Jordbruksnäringens kretslopp mellan skörd, människa och åker måste slutas och allt återföras till jorden. Det kan inte göras med avloppsslam som tagit emot industrisamhällets alla gifter. Människorna måste flytta närmare åkern. Landsbygden måste återbefolkas. Det är det tredje argumentet för järnvägen.

Vi kan inte skaffa bränslen och mat från fattiga länder. De kommer att drabbas hårt av torka i klimatförändringarnas spår och behöver sin mat själva. En femtedel av världens åkermark har slagits ut av

EN ARTIKEL AV HANS STERNLYCKE

Artikelförfattaren är ordförande i Föreningen Svenska Järnvägsfrämjandet, medlem i Miljöpartiet och skribent i Miljömagasinet.

det moderna jordbrukets metoder med konstgödsel och konstbevattning, som förstört bördighet och gett erosion samt försaltning.

Hälften av den mat som konsumeras i vårt land importeras. Nu måste vi bli självförsörjande. Kreaturen måste födas helt på gräs och inte på importerat kraftfoder. Det är också nödvändigt både för vår och djurens hälsa. Åker som ligger i träda behöver åter odlas upp. En tiondel av våra bästa åkrar är bebyggda eller snart på väg att bli det. Storstadsområdena kan inte öka sin befolkning. Den sista åkern där behövs för trädgårdsodling. De obebyggda gröna kilarna är nödvändiga för hälsan. Många borde flytta ut för att få en balans mellan matproduktion och antal män-

håll. Sverige behöver ”återjärnvägas”. Vid storstäderna krävs fyrspår. Enkelspåriga banor fordrar fler mötesstationer för att möjliggöra ökad trafik. Med dubbla spår kan antalet tåg sexdubblas. Sydöstra Sverige undermåliga förbindelser måste byggas ut. Inga banor, växlar eller industrispår borde rivas. De kommer att behövas i en framtid efter oljan.

Om inte höghastighetsbana byggs till Göteborg och Malmö via Jönköping behöver västra och södra stambanorna bygga ut till fyrspår för att klara trafiken och det blir mycket dyrare eftersom det är längre väg. En höghastighetsbana är mycket lönsam och återbetald på 30 år. Det mesta av persontrafiken kan överflyttas dit och ger då plats för tre gånger så mycket gods på

niskor, då kan inte Stockholmsregionens befolkning ökas med en miljon människor de närmaste decennierna som prognoserna ger för handen.

EN NY RALLARTID

Arbetsstillfällena kan kanske inte flytta ut lika snabbt. Många blir tvungna att pendla, och de blir tvungna att pendla långt, kanske mer än tio mil, för att komma ut från det överbefolkade storstadsområdet. Tåg är då den enda bekväma möjligheten. För var och en som slipper flytta från en avfolkningsort genom att kunna pendla till arbete med tåg sparar samhället idag årligen en miljon kronor.

Dagens järnväg klarar dock inte mer trafik. Järnvägsnedläggelserna har gjort att nya spår behövs på många

stambanorna.

Hela nordiska triangeln behöver dock höghastighetsbanor, så att Oslo förbinds med Köpenhamn och Stockholm. De finns ännu inte i debatten men torde också vara lönsamma. Utefter västkusten och från Stockholm till Karlstad finns stora orter som behöver snabba tåg. Utefter ostkusten behövs höghastighetsbana till Sundsvall – med avstickare till Dalarna.

Det måste ändå till dubbelspår på Svealandsbanan till Eskilstuna. Nobelbanan mellan Örebro och Kristinehamn skulle förkorta restiden en timme. Restiden Örebro-Karlstad kunde bli en halvtimme. Vålbergsskan mellan Karlstad och Grums skulle minska restiden till Göteborg med 20 minuter. Det rimligaste är att bygga för höghastighet hela vägen till Oslo.

Med tågtider under tre timmar mellan Sveriges storstäder kommer flyget att konkurreras ut. Med flyget tar det då lika lång tid att ta sig till och från flygfält, klara inställelsetid vid flygfältet och att flyga. Därtill ger ett permanent högt oljepris dyra flygbiljetter. Hela Sverige nedanför Sundsvall kunde klara sig utan inrikesflyg, med samma hastighet som de spanska tågen – toppfart 350 kilometer i timmen – skulle resan Stockholm-Luleå ta tre timmar.

När flyget blir dyrt ökar intresset för resor dit man kan ta sig med tåg, bland annat för att det är ett behagligare sätt att resa. Chartertågen från Sverige till Italien blev en stor framgång. I Portugal vill man ha nattåg som går i höghastighet till Hamburg. Med sådana nattåg skulle Sverige bli ett mycket intressant

FÖRENINGEN SVENSKA JÄRNVÄGSFRÄMJANDET

Ursprunget till Järnvägsfrämjandet kom för 31 år sen med ett möte för att rädda spårvägslinje 12 i Stockholm. Mötet fann snabbt att det var mer spårburen trafik som måste räddas och bildade Rädda Järnvägen. Det var under värsta järnvägsnedläggartid. Sju år senare döptes den om till Järnvägsfrämjandet därför att inställningen till järnväg blivit mer positiv.

Föreningen har inga politiska eller ekonomiska bindningar, och försöker med ideellt arbete stärka järnvägens roll genom information, debatt, aktiviteter och uppvaktningar, lokalt och på riksplanet. Föreningen har en hemsida och en tidning, *Klart Spår*, som kommer fyra gånger per år. Medlem blir man genom att betala 200 kronor på pg 965941-8.

Järnvägsfrämjandet är den enda renodlade lobbyorganisationen för tåg sedan företagen lade ner Järnvägsforum förra året. Resenärsforum arbetar med kollektivtrafik. Andra järnvägsorganisationer kan mer kategoriseras som tågdiggerföreningar eller branschorganisationer.

Skillnaden i opinionsresurser mellan tåg och bil framgår av att när Resenärsforum har en deltidsanställd och Järnvägsfrämjandet ingen, har Bil Sweden 17 anställda. Medan Järnvägsfrämjandet har 650 och Resenärsforum 350 medlemmar har bara Motormännen över 100.000 medlemmar. KAK och MHF är också stora.

resmål, i synnerhet om man gjorde en grön skatteväxling bort från inkomstskatter, så att turisttjänster blev billigare. Det kunde ge många arbetstillfällen åt Norrland.

Oslos oceanhamn är Göteborg, men järnvägen dit är för dålig för tunga godståg, vilket genererar stor långtradartrafik. Var tredje bil vid nya Svinesundsbron är en långtradarare, som sliter på E 6 utan att betala för det. Vägverket beräknar slitagekostnaden till mellan fem och tio kronor milen per långtradarare.

Från Sundsvall till Nyland där Botniabanan sträcker sig behövs järnväg av samma klass. Botniabanan bör snarast följas av Norrbottenabanan för att kunna ta hand om allt gods som kommer norrifrån och från Finland. Mellan Sundsvall till Trondheim behövs också bra järnväg.

Öresundsbron klarar inte fler tåg. När Citytunneln i Malmö blir färdig 2010 kommer hela kapaciteten där att utnyttjas. Fehmarn Bält-bron blir färdig 2018. Den ger raka spåret till Hamburg och en utökad kapacitet, då behövs en dubbelspårig tunnel Helsingborg-Helsingör – plus ett extra rör för godstågen. Vid den tiden borde också merparten av det svenska höghastighetsnätet vara färdigbyggt.

ENERGIHUSHÅLLNING

Dagens spårtrafik förbrukar 1,5 procent av elproduktionen. En omläggning av transportsystemet erbjuder mycket stora möjligheter att spara energi. Dubbelt så många långväga transporter sker idag med lastbil än med tåg, att frakta gods med lastbil kräver dessutom fem gånger så mycket energi som med tåg. Elmotorer förbrukar endast tredjedelen så mycket energi som en bilmotor. Tåg har därtill lägre luftmotstånd än bilar. Bara sju procent av persontransporterna sker idag på spår.

Att flytta över det mesta av biltrafiken till spår kommer därför inte att, som en del hävdar, kräva kärnkraft. Förutom avfall och olycksrisk förorsakar kärnkraften stora utsläpp av koldioxid och radioaktiva gaser och urantillgångarna står inför en ”peak” av samma typ som oljan, kanske har den redan passerats. Vi har dessutom redan ett el-överskott och det växer raskt. Förnyelsebara energikällor är fullt tillräckliga. Bioen-

ergin kan ge 20 terrawattimmar el till 2020, solel fyra, vattenkraften ytterligare tio genom effektiviseringar och småskalig kraftutvinning, och vindkraften kan ge 30. Till 2030 kan detta uttag växa till 60, lika mycket som kärnkraften. För att få ett grepp om vad det betyder för helheten bör nämnas att Sverige 2008 producerade 140 TWh el

STATLIG JÄRNVÄG

Järnvägsfrämjandets kartläggning visar att det behövs järnvägsinvesteringar den närmsta tioårsperioden för minst 33 miljarder kronor om året, motsvarande en procent av BNP. Den andelen satsades årligen från det att järnväg började byggas 1856 fram till första världskriget. Det gjordes med lånade pengar, och det gjorde Sverige rikt. Nu behövs det för att vi skall klara våra transporter när oljan sinar.

Investeringarna skall inte ske genom anslag och inte läggas under budgettak. Lånen skall vara statsgaranterade för att få lägsta ränta, gärna som järnvägsobligationer. Järnvägarna bör vara statliga. Privatfinansiering ger mycket höga räntekrav. Infrastruktur som järnväg är en form av naturligt monopol och bör därför ägas av staten. Arlandabanan är ett tydligt exempel på hur kostnaderna rusar i höjden när det är privata aktörer som äger rälsen.

Anslagsfinansiering över budgeten, vilket är det rådande finansieringssättet, är ett dyrt och ryckigt sätt att bygga järnväg på. Investeringarna minskar regelmässigt när man av konjunkturskäl borde öka dem. Vid järnvägsbyggande bör hela sträckor anläggas i ett svep – inte som idag i småsnuttar – för att få låga kostnader, bästa förräntning och trafikantnytta.

Med en riktig investeringsbudget kan det mest samhällsekonomiskt angelägna bygget komma före det som har störst politisk uppbackning. Naturligtvis är det helt vansinnigt att göra nya investeringar i vägar när biltrafiken snart kommer att minska, på grund av att bränslet blir för dyrt.

En 60 tons lastbil sliter lika mycket på vägbanan som 75.000 personbilar enligt Vägverkets beräkningar. Lastbilstrafiken har fördubblats vart tionde. Vår konsumtion ökar, och det som produceras fraktas allt längre sträckor. För en familj som tidigare gene-

Dessutom för bilen med sig andra stora kostnader som inte räknas in i kalkylen. Den gör städer otrivsamma, den gör avstånden stora genom en stadplanering och ett byggande som förutsätter bilen. Dess luftföroreningar dödar 5.000 människor om året. Det senaste larmet om att buller över 50 dB ökar dödligheten i hjärtsjukdomar med 40 procent kan innebära lika många döda till. Det mesta av det bullret kommer från däck, varför tystare motorer bara förändrar situationen marginellt. Staden blir också väldigt otrygg för barn. Den medeltida staden vore ett ideal att återvända till, med så små avstånd att man kan gå till allting – och med flanörliv på gator och torg.

Ett intressant utvecklingsprojekt är Flexiwaggon – en svängbar järnvägsvagn där lastbilen kan köras på varsomhelst längs linjen där fast underlag finns. Idag

Banverkets skrift *Reviderat förslag till framtidsplan för järnvägen*, är mycket innehållsrik. Gröna Tåget och Flexiwaggon har egna hemsidor. Utredningar om höghastighetståg gjordes förra året av Banverket och av konsultföretaget Railize: *Nya tåg i Sverige - affärsmässig analys*. På Europakorridorrens hemsida finns mycket att hämta liksom i rapporten:

I det nya järnvägsbaserade samhället kan vår rörlighet bevaras utan att hota jorden. Den kan ge oss den frihet som bilismen gjorde till ofrihet. Med den kan det byggas ett samhälle med en helt annan livskvalitet än dagens. Vi måste ta oss ur de tekniska återvändsgränder vi skapat åt oss. Järnväg är en gammal teknik som hör framtiden till. ■

I KAPITALISMENS HJÄR

–om krisens djup, förstatliganden och jordens överlevnad

Krisen, med stort K, drar fram över världen. Samstämmiga bedömare ur alla läger menar att det är den djupaste sedan 1930-talet. Men går det att förstå krisen? Vilka är dess orsaker, och vilka effekter och konsekvenser kan vi vänta framöver?

Den brittiske marxisten Alan Thornett söker förklaringar och diskuterar möjliga lösningar. Han menar att det inte bara är en kris, utan snarare fyra krisfaktorer som samverkar. Framför allt förstärker den ekonomiska och den ekologiska krisen varandra och ställer socialister inför en stor utmaning.

Ett av problemen när man ska skriva om den här specifika krisen är att saker och ting förändras så snabbt att innan man kommer till sista sidan så har nya saker hänt som måste ta med i beräkningen. Inom loppet av några få dagar så tog staten över aktiemajoriteten i Lloyds HBOS Group och arbetslöshetssiffrorna för USA visar att omkring 650 000 amerikanska arbetare blev av med jobbet under februari månad. I Storbritannien blir bankkrisen allt värre och företagargenerationen CBI förutser att tio procent av de brittiska arbetarna kommer bli arbetslösa innan året är slut.

Mitt syfte är inte att lista alla händelser utan att titta lite djupare på några av krisens aspekter; dess generella karaktär, förstatligande och vad det representerar. Det hela avslutas med en diskussion om hur vänsterkrafter borde svara på krisen, deras attityd till regeringspolitiken och vilka krav man bör föra fram.

URSPRUNGET TILL KRISEN OCH DESS DJUP

Krisens ursprung är enligt mitt förmenande dess mest okomplicerade aspekt. Två och ett halvt decennium av kasinokapitalism: spekulering, avreglering och privatisering under Reagan och Thatcher – följda av Blair och Brown och de andra – skapade en spekulationsbubbla och en bankkris när subprime-lånemarknaden i USA – där de mest skrupulösa utlånarna fanns – kollapsade. Det förde det globala finanssystemet till randen av en härdsmalta.

Det har också funnits en fortgående debatt om krisens allvar – även om de flesta nu, i alla läger, är överens om att det är den värsta krisen sedan 1930-talet (fast den ännu inte fått lika svåra sociala konsekvenser) och att den snabbt rör sig mot en global recession och förmodligen depression. Den dramatiskt eskalerande vågen av konkurser, uppsägningar, arbetslöshet, och vräkningar över hela världen gör det hela tillräckligt tydligt. Vi är fortfarande emellertid i krisens första stadium och det är långt ifrån klart hur långt det kommer att gå. Tydligt är dock att vi står på randen till en större eskalering. Vi är nu på väg in i en fas då krisens effekter i form av uppsägningar och arbetslöshet kommer att bli fullt kännbara.

Det sammanhang som krisen utvecklas i är de instabila ekonomiska villkor som skapades vid slutet av efterkrigsboomen i mitten av 1970-talet. Dessa villkor har lett till en rad regionala kriser under de senaste 15 åren; den mexikanska krisen 1994, Asienkrisen 1997, Rysslandskrisen 1998 och krisen i Argentina 2002. Den nu pågående krisen är emellertid kvalitativt an-

norlunda och mycket mer global till sin karaktär än dessa. Den här gången startade krisen i kapitalismens hjärtrakter i USA och Europa.

Även om den tog sin början där har dess inverkan på utvecklingsländerna varit enorm. I Kina har exportindustrin drabbats hårt av att efterfrågan från väst fallit. I Latinamerika väntas krisen öka arbetslösheten med tre miljoner människor innan året är slut.

KRISENS KARAKTÄR

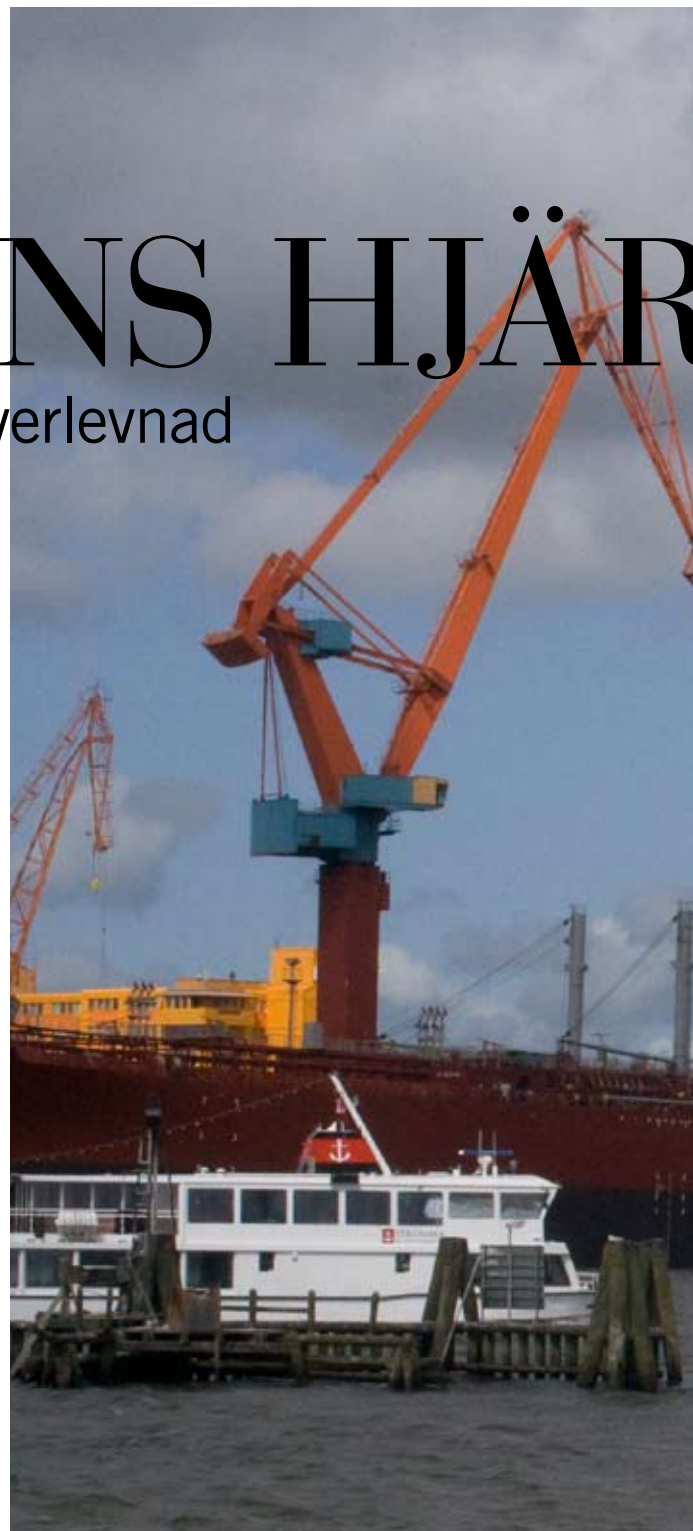
Det är förstas inte bara en kris. Bankkrisen sammanfaller med andra stora globala förändringar, som skärper dess allvar och gör den än mer svår att lösa eller ens mildra. Följande förhållande bör framhållas:

För det första den påverkan som utvecklingsländer, såsom Kina och Indien, utövar – särskilt Kina sedan kapitalismen fullständigt återupprättats där. Den explosiva tillväxten av varuproduktion i Kina, med dess enorma mängd arbetskraft som verkar under repressiva förhållanden, har sugit till sig råvaror från hela världen under de senaste åren, speciellt olja och stål. Det har bidragit till en allmän prisstegring på varor över världen, vilket har slagit mot de fattigas levnadsstandard. I praktiken är Kina en nyckelaktör i den aktuella krisen, eftersom man finansierat kreditbubblan i USA genom att köpa upp enorma mängder amerikanska statsobligationer. Om Kina sålde dessa obligationer skulle dollarn kollapsa.

För det andra så är det faktum att vi närmar oss "peak oil" – eller mer precist början på slutet för de oljefyndigheter som är lätta att utvinna – en utveckling som i grunden förändrar förutsättningarna för de oljebaserade ekonomierna. Det var självklart den viktigaste faktorn bakom invasionen av Irak, och det är orsaken till att amerikanska trupper kommer vara kvar där efter "tillbakadragandet".

Medan krisen har pressat ned priset på olja och gas så kommer den prispress uppåt som peak oil utövar att vara kvar på lång sikt. Förhållandena från 90-talet, då priset fluktuerade mellan 10 och 20 dollar per fat, kommer inte att återkomma. OPEC:s politik är att begränsa produktionen för att försöka pressa upp priset till 70 dollar per fat även under krisen. Därför innebär peak oil en fullständig och varaktig förändring av energikostnaderna.

Det tredje, och mest betydelsefulla, är den ekologiska krisen och den globala uppvärmningen. Den är direkt kopplad till den ekonomiska krisen och bidrar till att göra det till en kris för hela systemet. Den ekologiska krisen är i slutändan av mycket större betydelse än

den ekonomiska. Den globala uppvärmningen gör att öknarna breder ut sig, polerna smälter, floder torkar ut och vattenreserver förstörs. Den stör jordbruket, minskar dess produktivitet och skördarnas avkastning. Det ger en uppenbar påverkan på matpriserna. Produktionen av biobränsle sammansmälter med, och förstärker problemet genom att omvandla mat till bensin (etanol ur socker och diesel ur vegetabilisk olja, etc), och genom att binda upp stora landarealer till denna produktion. Allt detta ledde till matuppror i 37 länder under 2008.

En annan effekt den globala uppvärmningen har på den ekonomiska krisen är de konsekvenser som extrema vädersystem har för försäkringsbolagen och, via dessa, på bankkrisen. Orkanen Katrina är ett tydligt exempel. Det är inte svårt att föreställa sig vilken effekt en händelse som Katrina skulle få idag när bankerna håller på att kollapsa. Det går åt allt större resurser för att anpassa samhället till den globala uppvärmningen – även om man räknar med de mest optimistiska utsläppsminskningarna av växthusgaser.

Den fjärde faktorn är att globaliseringen av världsekonomin nått en nivå som saknar motstycke. Inte bara genom att världsekonomin är mer sammanflätad än någonsin tidigare, utan också genom att kapitalismen – i och med de stalinistiska regimernas kollaps i Sovjet och Östeuropa i slutet av 80-talet och Kinas fullständiga inordning i världsekonomin sedan dess – nu täcker hela jordklotet. Kuba är politiskt betydelsefullt men saknar global ekonomisk relevans. Det här gör att den aktuella krisen är väldigt annorlunda än den på 1930-talet, vilken skedde inom ramen för ett mer primitivt stadium av globalisering och där Sovjetunionen fanns utanför systemet.

Det som pågår nu är inte en av det kapitalistiska systemets normala "cykliska" kriser – även om systemets alla inneboende motsättningar, som marxister

bild: Per-Olof Larsson

RTTRAKT

traditionellt identifierat och som driver på sådana kriser, är i full kraft även nu. Det blir tydligt när man ser att ingen av efterkrigstidens ekonomiska modeller – keynesianism, monetarism eller dess senare nyliberala variant, har varit förmögen att undvika periodiska ”överproduktions”-kriser.

Krisens dubbla karaktär har också konsekvenser för den långsiktiga lösning som vi socialister föreslår, med andra ord en ekosocialistisk lösning. Vi måste argumentera för att kapitalismens kris pekar mot behovet av ett alternativt samhälle, byggt av arbetarklassen i dess intresse – ett samhälle som är ekologiskt hållbart.

MOTSTÅNDSPOLITIKEN

Den centrala politiska frågan som krisen ställer är ”vem ska betala för den – kapitalet eller arbetarna?” De två handlingsvägar som kapitalismens regeringar diskuterar; marknadskrafternas lösning eller statlig interventionism skiljer sig inte åt i det avseendet. De syftar båda till att vända över krisens bördor på arbetarklassen för att blåsa nytt liv i kapitalismen.

Det betyder emellertid inte att de omedelbara effekterna de båda ”lösningarna” har för arbetarklassen, eller vilka möjligheter de ger för att skapa ett motstånd, är likartade. Socialister bör välkomna den interventionistiska hållningen, i den mån den räddar en del industrier och ger viss lättnad åt arbetarklassen inför krisens härjningar. Men detta reser förstås lika många frågor som det besvarar. Vi måste kräva att staten går mycket längre än vad Obama eller Brown

EN ARTIKEL AV ALAN THORNETT

Artikelförfattaren ingår i ledningen för International Socialist Group i Storbritannien, och är också ledamot av partiet Respect:s nationella råd. Medverkar i tidningen Socialist Resistance

eller någon av de andra politiska ledarna är beredda att gå. Vi måste kräva program för offentliga arbeten, som kan anställa och återanställa miljontals arbetare. Det är möjligt att genomföra. Om miljontals pund kan spenderas på bankerna så kan man göra samma sak med program för offentliga arbeten. Varför inte? Och vi måste också kräva att sådana arbeten riktas mot att skapa ett mer hållbart system – att man strävar efter att samtidigt lösa den ekologiska krisen.

Vi måste välkomna denna allmänna inriktning som alternativ till marknadskrafternas lösning, vilken direkt drabbar de svagaste och skickar miljontals fler ut i arbetslöshet – inte bara för att den interventionistiska inriktningen för tillfället ger de bästa villkoren för arbetarklassen, utan för att den skapar ett utrymme för att göra motstånd. Ju fler arbetare som kastas ut i arbetslöshet och atomiseras till ensamma individer, desto svårare kommer det vara att organisera motstånd. Om arbetare förblir anställda eller hamnar i offentligt skapade arbeten är de i en mycket starkare position.

FÖRSTATLIGANDE

Nyckeln till att utveckla en socialistisk linje mot krisen är nationaliseringar. Bara att frågan förs upp till den politiska nivån ger stora möjligheter. Inställningen till förstatligande, som dikrediterades av Labour under sjuttio- och åttiotalet och demoniserades av Tories under samma period, har i takt med krisens förlopp helt förändrats. Från att vara en fråga diskuterad i socialistiska studiecirklar är den nu en central del av den allmänna politiska debatten om hur krisen ska bemötas. När ledande personer i den amerikanska regeringen (först under Bush och nu under Obama) diskuterar hur stor del av bankväsendet – och till och med hur stor del av industrin – som ska förstatligas är det uppenbart att något har hänt.

Det ger öppningar för vänstern, som den är förplik-

tigad att reagera på. Det ger möjlighet att inte bara kräva att regeringar griper in i krisen utan också att ingripandena ska ske i form av förstatligande. Förstatligande är naturligtvis inte liktydigt med socialism, men det öppnar ett utrymme där socialistiska idéer och ett bredare socialistiskt program kan utvecklas.

Det är förstås massor med fel på de nuvarande formerna av förstatliganden. Det är nationaliseringar av bankrutta företag i syfte att socialisera risktagandet och betala av skulder, och med målet att lämna tillbaka företagen till ägarna i framtiden. Många av ingreppen är inte förstatliganden i formell mening utan helt enkelt statligt ägande av aktiemajoriteten i företagen – aktier som kan avyttras närs om helst. Dessutom utövas mycket lite kontroll över dessa företag, exempelvis har Gordon Brown deklarerat att han inte vill utöva kontroll om han kan undvika det.

OMSTÄLLNING

Det vore dock ett misstag om socialister under de rådande omständigheterna säger att den här typen av förstatliganden är oväsentliga och inte värda att stödja. Istället bör vi välkomna förstatligande av såväl finansiella som andra institutioner, vilken form de än tar sig som bättre än alternativet – vilket är att lämna över till marknadskrafterna. Samtidigt måste socialister kraftfullt motsätta sig varje försämring av villkoren för arbetsstyrkan i företagen vid övertagandet och kräva att det inte stannar vid halvmesyrer utan leder till fullständigt förstatligande under demokratisk kontroll.

Det finns överväldigande och extremt populära argument för fullständigt förstatligande under demokratisk kontroll. Det har förts en bred debatt i mainstream-media om det. Det är populärt. Om väldiga summor pumpas in i bankrutta företag så verkar det inte vettigt att inte utöva full demokratisk kontroll över processen och över den framtida utvecklingen för dessa industrier. Socialister måste vara i centrum i den här debatten, för ett år sedan fanns den överhuvudtaget inte.

Prioriteringen av bankerna vad gäller statlig hjälp måste också upphöra. Andra företag har likadana behov som måste tillgodoses. I många fall är förstatligande den enda möjligheten. Det är den enda ram inom vilken någon form av lösning kan skapas, till exempel för en bransch som bilindustrin som i sin nuvarande form går en dyster framtid till mötes, och som är i behov av ett seriöst omställningsprogram i riktning mot socialt och miljömässigt nyttigt produktion.

Jobben skulle då kunna räddas medan industrin ställs om. För bilindustrin måste diskussionen om alternativ produktion komma igång inom den fackliga rörelsen: en omställning till produktion av mer användbara fordon, för kollektivtrafik och servicetransporter och, bortom det också till andra produkter såsom utrustning till förnyelsebar energiförsörjning.

Allt det här talar för att arbetarrörelsen borde bedriva en kraftfull kampanj dels kring kraven på förstatligande och dels om formerna för förstatliganden – vilket innebär kritik av det nuvarande tillvägagångssättet.

Med tanke på krisens omfattning är varje typ av reaktion på den tänkbar. Så många människor drabbas att vi nu befinner oss på helt okänd politisk mark. Vi är fortfarande i början av krisen och kommer att få se en dramatisk ökning av arbetslösheten på global nivå när de tre senaste månadernas händelser slår igenom fullt ut. Uppror tycks oundvikliga. Frågan är vilken form de kommer att ta och om de kommer att försvara arbetarklassens intressen. ■

Från Socialist Resistance mars 2009,
www.socialistresistance.org,
Översättning och bearbetning:
Peter Belfrage & Björn Rönnblad

STÖD
RÖDA RUMMET

PG. 13 04 07-0

STADGAR FÖR EN SUPERMAKT?

–Lissabonfördraget och den nya EU-staten

I maj 2008 satte Irlands folk en kniv av nej i Lissabonfördragets ratificeringsprocess. Men dock linkar processen vidare – senast med tjeckiska parlamentets godkännande av fördragstexten. Men vad är Lissabonfördraget egentligen? En stormaktsgrundlag eller några betydelselösa justeringar av redan rådande bestämmelser? Per Hernmar tränger sig fram genom paragrafernas snår.

Iett rasande tempo har EU som från början var ett mellanstatligt samarbete förvandlats till en statsliknande koloss. Utvecklingen tog rejäl fart när Berlinmuren föll och det kalla kriget avslutades. Ett flertal omarbetningar av grundfördraget genomfördes: Maastricht, Amsterdam och Nice. Om man kan övertyga irländarna att rösta ja hösten 2009 tar EU ett nytt steg mot en federal statsbildning. Men det finns ingen anledning att tro att detta skulle vara det slutliga fördraget eller konstitutionen för ett Europas förenta stater. Så fort Lissabonfördraget är sjösatt drar sannolikt förberedelserna för ett nytt fördrag igång; kanske en slutgiltig konstitution för en federal statsbildning, supermakten Europas förenta stater.

2004 undertecknades EU-konstitutionen i Rom av EU-ländernas regeringschefer, efter en inledningsvis problemfri ratificeringsprocess – med bland annat folkomröstningar i Spanien och Portugal – led EU konstitutionen ett svidande nederlag i folkomröstningarna i Frankrike och Nederländerna 2005.

EU-konstitutionens text bestod i huvudsak av skrivningar sammanförda från tidigare fördragstexter samt vissa nytillskott. Dessa ordnades i EU-konstitutionen i tre avdelningar. Del ett är en slags övergripande konstitution, komplett med flagga och hymn. Del två är EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna, antagen år 2000. Del tre är sammandrag av tidigare fördrag om vilka politiska kompetenser som ska ligga inom unionen samt dess ekonomiska politik och den gemensamma marknadens politik.

Efter folkomröstningarna i Frankrike och Nederländerna 2005 ströks de tydligaste statsbyggande markörerna, som flagga och hymn, i del ett. Stadgan om EU:s grundläggande rättigheter gjordes om till ett juridiskt bindande protokoll. Del ett och tre blev två fördrag. Allt genomfört med stor juridisk noggrannhet och kompetens för att klara alla formella hinder i de fortsatta nationella ratificeringsprocesserna. Och – inte minst – för att göra det lättare att anta de nya fördragen i de kvarvarande nationella parlamenten, och slippa genomföra de sedan tidigare utlovade folkomröstningar i bland annat Storbritannien och Danmark. Resultatet blev det så kallade Lissabonfördraget, eller Reformfördraget, i huvudsak bestående av EU-konstitutionens del ett och tre samt med EU-stadgan om grundläggande rättigheter som juridiskt bindande protokoll.

EU ger ofta sken av att fungera som en vanlig stat, vilket dock inte är fallet. Den ursprungliga tanken var att överföra det politiska beslutsfattandet till oberoende ämbetsmän, den så kallade kommissionen. För att ge EU-politiken ett sken av legitimitet skapades EU-parlamentet. Så länge EU varit ett mellanstatligt projekt har EU-parlamentet spelat en undanskymd roll, då den verkliga parlamentariska makten legat hos de nationella regeringarna och parlamenten. Men med utvecklingen mot en federal statsbildning, med den omfattande reformeringen av EU-fördragen sedan början av 1990-talet, har EU-parlamentet fått en allt större betydelse. Med Lissabonfördraget får EU-parlamentet en ställning likvärdig ministerrådet vid merparten av lagstiftandet. All lagstiftning ska således godkännas av parlamentet. Men trots den utökade befogenheten för EU-parlamentet är det inget fullvärdigt parlament. Det finns ingen motions- eller förslagsrätt för dess medlemmar. EU-parlamentet har endast att ta ställning till lagförslag från kommissionen, som har monopol på att lägga fram lagförslag. Dessa behandlas sedan av

respektive ministerråd. Säger EU-parlamentet nej vidtar en andra beslutsomgång och säger EU-parlamentet återigen nej går frågan till förlikning. Förlikningen är helt utan offentlig insyn. Skulle det bli nej en tredje gång så kan EU-kommissionen göra nya försök längre fram. Ett exempel på detta är Hamndirektivet, som kommissionen inte lyckats få igenom i EU-parlamentet trots ett flertal försök.

Yttranderätten i EU-parlamentet är inte heller helt fri eftersom den tilldelas partigrupperingarna efter sin storlek och inte fritt till kammarens ledamöter.

EU-parlamentet är med och godkänner budget samt godkänner förslag till EU-kommissionens ordförande och kommissionärer – en början till ren parlamentarism för den federala staten.

Så länge EU var ett mellanstatligt samarbete låg den lagstiftande makten i respektive fackministrars möten. Med Lissabonfördraget blir halva ministerrådens möten offentliga. Den första halvan av mötena är dock fortfarande inte offentliga. Men det verkliga beslutsfattandet sker dock inte där. Ministerrådets möten bereds i cirka 160 tjänstemannagrupper. Därefter slutförhandlas tjänstemannaberedningen av ländernas EU-ambassadörer som har möte varje vecka. I denna process finns ingen som helst offentlig insyn. Möjligtvis kan resursstarka lobbyistorganisationer skaffa sig viss nödvändig insyn för att kunna föra en dialog med beslutsfattarna.

Genom att Lissabonfördraget ger EU en federal karaktär förvandlas ministerråden till ett slags överhus och EU-parlamentet till underhus. Teknokrater och tjänstemän får ett mycket stort inflytande.

MASSIV MAKTÖVERFÖRING TILL EU

Lissabonfördraget innebär en massiv maktöverföring från den nationella arenan till den federala arenan. Vetoätten avskaffas och ersätts med speciella röstregler. Vanligtvis gäller majoritetsbeslut men då det krävs kvalificerad majoritet gäller de nya röstreglerna. Men trots dessa röstregler behåller EU:s fyra stormakter och de två stora länderna Polen och Spanien sin helt igenom dominerande ställning. De små länderna kan visserligen påverka om de går samman men troligt är att de i huvudsak får agera röstboskap.

Genom Lissabonfördraget får EU en president, dock ej en folkvald sådan, en utrikesminister utses och ett utrikesministerium byggs upp. De nationella diplomatiska beskickningarna samordnas och inordnas under EU:s utrikesförvaltning. EU:s militära styrka ökas kraftigt med fördraget. Militära staber byggs upp och utveckling, produktion och inköp av krigsmateriel samordas genom EU:s gemensamma byrå för krigsmateriel. Kommissionens ordförande får mer en statsministerliknande roll då hans utnämning godkänns av EU-parlamentet. Kommissionens ordförande utser sedan sin kommission där ledamöterna nomineras av de olika nationerna, vilka har rätt att ha en kommissionär var.

Genom Lissabonfördraget blir EU en juridisk person och får själv sluta avtal med tredje land. Det betyder att EU kan komma att sluta avtal som något av dess medlemsländer inte ställer upp på. EU har redan idag i praktiken tagit över förhandlingarna om frihandelsavtal med länderna i Latinamerika och Afrika utan att medlemsländerna har någon detaljerad information om vad som händer.

Med det nya Lissabonfördraget ges EU-domstolen ett fördragsfäst företräde framför nationell rätt. EU-domstolen har redan tidigare etablerat denna praxis men nu blir den fördragsfäst. EU-domstolens uppgift är att värna EU-fördragen med dess omfattande inslag av konservativ rättsuppfattning och nyliberal ekonomisk politik samt omfattande detaljreglering. Domstolen kommer att fungera som EU:s författningsdomstol. Om nationell lagstiftning på de områden som överlåtits till EU inte stämmer överens med fördraget eller med EU-rätten kan detta anmälas till EU-domstolen. Detta kan komma att leda till en juridifiering av politiken. Politisk debatt och beslutsfattande ersätts av i stor utsträckning lagtolkning – de folkvalda av lagmän och advokater.

EU:S GEMENSAMMA FÖRSVAR OCH SÄKERHETSPOLITIK

Lissabonfördraget stadfäster att EU kommer att få ett gemensamt försvar. Tidtabellen för detta anges inte. Men de intressen inom EU som arbetar för uppbyggnad av EU:s militära kapacitet kommer att ha goda möjligheter att genomföra detta. Förutom militära staber och en gemensam byrå för militär material har EU redan skaffat sig gemensamma militära styrkor. Den ena är de så kallade Battle Groups, stridsberedda på 15 dagar. Den andra grupperingen på 60 000 soldater, European Rapid Reaction Force (ERRF), stridsberedd på 60 dagar, är ännu ej upprättad.

Redan idag genomför EU militära operationer i Kongo, Tchad och utanför Somalias kust.

Lissabonfördraget anger att unionens politik inte ska påverka ”den specifika karaktären” hos vissa medlemsstaters säkerhets- och försvarspolitik. Denna något otydliga formulering får två konsekvenser. Det formellt neutrala eller alliansfria länderna som Sverige, Irland och Österrike kan inför sina väljare säga att man kan föra en egen politik. De länder som är med i NATO – 21 av EU:s 27 länder – kan också fortsätta med ett aktivt NATO-medlemskap trots att NATO inte längre endast är en försvarsallians utan en offensiv militärallians

EN ARTIKEL AV PER HERNMAR:

Artikelförfattaren är lärare och mångårig aktivist i miljörörelsen och Folkrörelsen Nej till EU. (www.nejtilleu.se/)

som för krig i flera länder, som Irak och Afghanistan. Genom den så kallade ”Solidaritetsklausulen” binds de formellt alliansfria och neutrala staterna att stödja EU ”med alla till buds stående medel” vid en militär krissituation.

Länder som vill gå längre än vad EU hittills uppnått på det militära samarbetets område kan gå samman i ett ”permanent strukturerat samarbete”. Mot detta kan inte nationellt veto resas då detta avgörs genom majoritetsbeslut. Att de alliansfria och neutrala staterna skulle kunna gå samman i ett sådant samarbete är det inte tänkt utan detta gäller bara rent militärt samarbete. Enligt Lissabonfördraget behövs inte längre FN-mandat för militära operationer. Istället stadgas att dessa ska ske med ”respekt för FN-stadgan”.

Med Lissabonfördraget stärker EU sitt grepp över flykting- och asylpolitiken. EU:s ansvar för dessa frågor blir nu fördragsfäst. I fördraget sägs nu tydligt att en gemensam politik för asyl, invandring och kontroll av de yttre gränserna ska utarbetas. EU har byggt upp en överstatlig gränspolis, FRONTEX, som i allt större utsträckning sköter avvisningsärenden även i Sverige. Allt under mottot ”Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa”

Ett eget departement för migrations- och flyktingpolitiken byggs upp. EU kommissionen arbetar nu för att införa hårdare regler för det man betecknar som illegal invandring. Den illegala invandringen är ett fenomen som permanentats med EU-medlemskapet där flyktingar som inte beviljas asyl lever i ett ingenmansland utan grundläggande mänskliga rättigheter. Uppemot 30 000 människor beräknas leva på detta sätt i dagens Sverige. Trycket mot EU:s yttre gränser kommer förmodligen att öka. EU vill öppna upp många fattiga länder för rå frihandel utan lika villkor, vilket kommer att medföra kraftiga strukturomvandlingar i dessa länder samtidigt som de har en kraftig befolkningstillväxt. I många fattiga länder är konkurrensen från EU:s jordbruksprodukter mördande, EU ruinerar fisket i många fattiga länder och dessa fiskebåtar fraktar 100 000-tals migranter till Europa.

Med Lissabonfördraget får EU möjlighet att stärka arbetet med att bygga upp ett europeiskt åklagarämbete och en federal polismyndighet, ett europeiskt FBI.

Områden som tidigare inte varit föremål för EU:s lagstiftning kommer att inordnas och samordnas som till exempel civillagstiftningen, vilket handlar om lagstiftning kring äganderätt och arvsrätt samt straffrätt.

LISSABONFÖRDRAGET OCH DEN OFFENTLIGA SEKTORN

Lissabonfördraget innebär inte primärt någon försämring av den offentliga sektorns status jämfört med tidigare fördrag. Men Lissabonfördraget stärker

EU:s lagstiftningsarbete

Europeiska rådet: Statscheferna, fyra gånger om året (toppmöten) Strategiska frågor: ”...ska ge unionen de impulser som behövs för dess utveckling och bestämma dess allmänna politiska riktlinjer och prioriteringar” (Fördraget om Europeiska unionen artikel 15, sid. 27). Beslut sker genom konsensus, det vill säga vetorätten finns kvar

Kommissionen: Föreslår lagar. Ska främja unionens intressen och ta lämpliga initiativ, övervaka fördragens tillämpning och unionsrätten och EU-domstolen.

Ministerrådet: Expertgrupper. EU-ambassadörernas möten varje vecka. Fackministrarna beslutar I flertalet frågor enkel majoritet eller om så krävs kvalificerad majoritet – 55 procent, minst 15 rådsmedlemmar med minst 65 procent av EU:s befolkning. Fyra medlemmar kan blockera beslut.

EU-parlamentet: Beslutar om lagar tillsammans med ministerrådet. Vid oenighet förlikning med ministerrådet

EU-domstolen: Övervakar tillämpning av fördragen (författningsdomstol) samt avgör hur EU-lagstiftningen ska tolkas, samt om nationell lag överensstämmer med unionsrätten

Nationella parlamenten: Blir remissorgan till EU-kommissionens lagförslag. Om en fjärdedel/tredjedel säger nej till ett lagförslag inom åtta veckor ska kommissionen göra en omprövning. Efter denna omprövning kan förslaget läggas fram igen.

Lobbyister: Cirka 20 000 lobbyister som bevakar EU:s institutioner.

bild: Peter Belfrage

EU som överstatlig myndighet och i många av de fall som EU inte har befogenhet över så har man ändå ett samordningsansvar – och medlemsländerna förbinder sig att sträva efter att samordna sig. Paragrafen som kan tillämpas på vad vi i Norden kallar för offentlig sektor har i Lissabonfördraget fått det tillägget att ”Europaparlamentet och rådet ska genom förordningar i enlighet med det ordinarie lagstiftningsarbetet fastställa principer och villkor.” för att tillhandahålla

sådana tjänster. Därmed kan EU med Lissabonfördraget utöva en direkt lagstadgad reglerande roll över hela unionen för det som kallas offentlig sektor. Offentlig sektor existerar inte som begrepp i fördraget. Istället talar fördraget om ”tjänster av allmänt ekonomiskt intresse”. Detta är ett så luddigt begrepp att det inom EU-administrationen varit besvärligt med definitionerna. Men begreppet är tillräckligt tydligt för att användas om verksamheter som lagts ut på entreprenad som då inte kan återföras till att drivas i allmän regi eftersom de har blivit tjänster av allmänt ekonomiskt intresse.

MEDELNORM

Fördraget utgår från en europeisk medelnorm där den offentliga sektorn inte har alls så stort omfång som i Sverige och där stora delar av den offentliga sektorns uppgifter utförs av oavlönat kvinnoarbete. Om man vill ha offentliga tjänster så är fördragets uppfattning att dessa ska kunna tillhandahållas som tjänster på den inre marknaden. Avregleringen av den offentliga sektorn drivs fram med fler medel än genom fördraget. Lissabonprocessen, som var en överenskommelse från Europeiska rådets möte/toppmöte i Lissabon, år 2000 utgör ett kraftfullt verktyg för avreglering av den offentliga sektorn. Syftet är att avreglera den inre tjänstemarknaden för att skapa kommersiellt konkurrenskraftiga tjänsteföretag, så att EU ska kunna bli världsledande på handel med tjänster. En lång rad direktiv har stiftats för att avreglera offentliga monopol – som elektricitet, telekommunikation, post, järnväg och apotek. EU-kommissionen har lagt fram ett förslag om avreglering av sjukvården och skapandet av en europeisk sjukvårdsmarknad – Vårdval Europa. EU har också arbetat för att avreglera arbetsmarknaderna genom bland annat tjänstedirektivet och senast genom domarna i EU-domstolen som i princip tillåter lönedumpning.

Fördraget begränsar inte bokstavligen offentligt drivna verksamheter, men förbjuder statligt stöd som

”snedvrider eller hotar att snedvrider konkurrensen genom att gynna vissa företag eller viss produktion”. Fördraget ger inget skydd för offentlig verksamhet – annat än det som omfattas av den klassiska borgerliga uppfattningen om statens minimala kärnverksamheter – som polis, domstolsväsen, militär, statlig och kommunal förvaltning. Effekten blir att stora delar av den offentliga tjänsteproduktionen kan komma att läggas ut på entreprenad då stat och kommun inte får favorisera egna företag eller verksamheter. För att kunna genomföra denna omstöpning av den offentliga sektorn krävs att statlig verksamhet ombildas till företag som konkurrerar på en marknad genom anbud. Kommunerna tvingas att omstruktureras till en viss storlek för att kunna fungera som en professionell inköpsorganisation i motvikt mot de stora tjänsteföretag som förväntas bli dominerande på EU:s inre marknad. Här är den danska kommunreformen ett exempel på hur man förbereder omstöpningsen av den offentliga sektorn till en tjänstemarknad. Denna tendens kan komma att bli kraftigare i ett land som Sverige där det inte räcker att genomföra EU:s regelverk till 100 procent. Svenska minigränser, det vill säga bestämmelser om vid vilken summa där en offentlig tjänst måste läggas ut på entreprenad, är mycket lågt satta även ur ett EU-perspektiv. En högre gräns för när man tvingas gå ut och upphandla tjänster skulle kunna utgöra ett visst skydd för en del offentlig verksamhet.

Lissabonfördraget är alltså i långa stycken framför allt en ekonomisk utvecklingsplan för att positionera EU i den globala konkurrensen. I fördraget har skrivits in att EU ska sluta ekonomiskt partnerskap med fattiga länder. Detta är ingen tillfällighet. Lissabonfördraget förutsätter att avregleringen på den inre marknaden följs av en offensiv för dessa tjänster på andra marknader. Och för att detta ska vara möjligt måste de fattiga länderna öppna sina tjänstemarknader och avreglera sin offentliga service. De nu aktuella frihandelsavtalen med Sydamerika och EPA-förhandlingarna med Afrikanska länder är en del i Lissabonprocessen.

**NEJ
TILL
EU**

**kritiska
eu-fakta**

utgives av Folksamheten Nej till EU | nr 112 | februari 2009 | pris 20 kr

**PRENUMERERA PÅ KRITISKA EU-FAKTA, 100 KR/ÅR
PLUSGIRO NR 433 02 07-4. SKRIV ATT DET GÄLLER PRENUMERATION + NAMN, ADRESS OCH TELEFONNUMMER.**

Det är kvinnorna som kommer att få ta de hårdaste stötarna när EU:s politik bit för bit allt mer implementeras i vårt land.

Redan har man EU-anpassat nivåerna i A-kassan. Helt nyligen ville man göra inskränkningar i Sveriges tvingande regler om jämställdhetsplaner. Vid en tolkning i EU-domstolen om huruvida jämställdhet kan betraktas som ett handelshinder finns det en risk att EU-domstolen dömer till den fria marknadens förmån.

Det nya EU-fördraget innebär att stora delar av den offentliga sektorn kan komma att bli konkurrensutsatt. En av de saker man kommer att konkurrera med är låga kvinnolöner och sämre arbetsförhållanden.

Rättighetsstadgan utgör paradoxalt nog ett hot mot kvinnans rättigheter En av de förändringar som man har gjort med det nya Lissabonfördraget är att stadgan om de grundläggande rättigheterna har förpassats från fördragets huvudtext till att bli en bilaga. Därigenom syns den mindre men finns kvar och är juridiskt bindande. Stadgan slår fast att män och kvinnor har samma rättigheter, och att det gäller på alla områden inklusive arbetslivet.

Men tidigare i stadgan finns två artiklar som slår fast respekten för privatlivet och familjelivet samt en artikel som slår fast rätten att ingå äktenskap och bilda familj. Familjen är så viktig att man har ytterligare en artikel om familjens skydd.

Kvinnans uppgift att föda barn är så viktig ur ett EU-perspektiv att man har en paragraf som förbjuder uppsägning på grund av barnafödande. Det är naturligtvis en självklar rättighet men om man kontrasterar det mot att fråga vad som inte står i rättighetsstadgan om de punkter som i Norden anses centrala för kvinnors rättigheter framstår det som att fördraget framförallt syftar till att bevara en traditionell könsmaktsordning. Kvinnans rätt till sin kropp finns inte nämnd som en grundläggande rättighet. Det kan synas vara en praktisk kompromiss med de katolska länder som inte erkänner detta. Denna kompromiss utgör ett reellt hot den dagen EU-domstolen ska tolka EU-lagarna i förhållande till det nya EU-fördraget. Det vill säga kvinnan har i EU således inte någon självklar rätt till abort. Det kan bli ett högt pris när EU-rätten prövas.

Stadgan om de grundläggande rättigheterna är klar: – det är familjen som står i centrum och som fattar besluten – där behövs inga paragrafer om kvinnans exklusiva rättigheter såsom rätten till skilsmässa.

Det finns således en klar risk att det nya EU-fördraget kan komma att medföra en socialkonservativ familjepolitik, som binder kvinnan till hemmet och som inte erkänner kvinnans rätt till abort eller skilsmässa.

STADGAN OCH DE FACKLIGA RÄTTIGHETERNA

Stadgan om de grundläggande rättigheterna är inte någon grandios allomfattande deklaration om de mänskliga rättigheterna. Rättigheterna står också uppställda i en ordning som inte motsvaras av den i FN:s deklaration om mänskliga rättigheter. Lissabonfördraget ansluter EU till europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna, stiftad inom ramen för Europarådet som är ett rent mellanstatligt samarbetsorgan. Men stadgans existens gör att en del av dessa rättigheter hamnar i en gråzon där det kommer att bli frestande för EU-domstolen att tolka och kanske ta över en del av frågorna kring mänskliga rättigheter.

Det är också i stadgan som de fackliga rättigheterna finns inskrivna. Det gäller rätten att organisera sig fackligt och att sluta kollektivavtal. Där har dock redan EU-domstolen i bland annat. Vaxholmsmålet tolkat de fackliga rättigheterna så att de visserligen gäller men inte har obegränsad räckvidd. Detta belyser tydligt hur många av de fördelar som ja-sidan hänvisar till i sitt stöd för Lissabonfördraget i praktiken betyder motsatsen.

Vanliga fördrag anger ramarna för statens och demokratins styrelseformer. EU:s fördrag skiljer sig på denna punkt. En lång rad politiskt motiverade detaljregleringar finns i fördraget. Även detaljerade bestämmelser om den ekonomiska politiken, som inleds med marknadens fyra friheter (fri rörlighet för varor, tjänster, människor och kapital). I nuläget begränsar dessa regleringar EU:s handlingsutrymme

i en krisperiod av historiska dimensioner.

Världsekonomin befinner sig i fritt fall. EU:s avreglering av bank och finansmarknaden har bidragit till den situation som uppstått. Hundratals miljarder har pumpats in i banksystemet för att förhindra en total kollaps. Nu borde kraftfulla stimulanspaket sättas in för att vända det ekonomiska läget men det går inte. Lissabonfördraget medger inte detta. För det första utformar inte medlemsländerna själva sin ekonomiska politik; den utformas av Europeiska rådet och medlemmarna ska föra och samordna sin ekonomiska politik så att det gagnar unionen och dess mål. Medlemmarna får inte underbalansera sina budgetar mer än vad EU beslutat, för närvarande med maximalt tre procent av BNP. Den övergripande ekonomiska politiken har prisstabilitet som grund. Därmed kommer andra mål som sysselsättning och till och med tillväxt att underordnas prisstabiliteten. Euron som valuta är också inskriven i fördraget.

EMU-systemet och fördragens ekonomiska politik kan komma att visa sig vara en kvarnsten om halsen på EU-unionen och bumerang-effekten när löntagare över hela Europa tvingas ut i strid mot det ekonomiska stålbad som fördragen föreskriver kan leda till ett massivt ifrågasättande av unionens grundstruktur. Små länder har inte längre några möjligheter att devalvera sig ur krisen. Istället krävs lönesänkningar, försämrade pensioner och nedskärningar i den offentliga välfärden. Miljarderna har rullat in i finanssektorn samtidigt som någon stabiliseringspolitik riktad mot realekonomin inte är möjlig. EU:s nuvarande regler och Lissabonfördraget hotar istället att förvärra den ekonomiska krisen och kan komma att leda till kraftigt ökade motsättningarna i samhället över hela Europa.

HAR EU OCH LISSABONFÖRDRAGET EN FRAMTID?

Den världsekonomiska krisen är så kraftig att det ekonomiska samarbetet knakar i fogarna. Kommer EU att rämma? Och vad händer om Irland återigen röstar nej till Lissabonfördraget? Under en period i början av 2000-talet trodde de europeiska statscheferna och EU-etablissemangent att det var möjligt att vinna legitimitet för EU-projektet genom att låta folken få rösta. Erfarenheterna från Sveriges EMU-omröstning och folkomröstningarna i Frankrike och Nederländerna om EU-konstitutionen visade att folken inte stöder EU:s omvandling till superstat. Därför har EU-ledarna inlett en väg utan folkligt inflytande. Det är en väg som kännetecknas av pragmatism och kompromissanda inom etablissemangent men där EU:s utveckling inte är beroende av EU-medborgarna. Utvecklingen kan forceras utan formella fördragsändringar, eller genom att sådana genomförs av statscheferna själva genom de omfattande möjligheterna som ges genom Lissabonfördragets så kallade passareller (broar/genvägar) vilket i princip ger statscheferna själva rätt att göra fördragsändringar om enighet finns.

Under trycket från växande ekonomiska problem och protester är det troligt att EU-ledarskapet tvingas göra reträtter. Men det är också möjligt att det federala statsbygget tar ny fart om EU-ledarskapet som svar forcerar uppbygget av det nya Europeiska övervakningssamhället, med de nya federala polis- och åklagarmyndigheterna som Lissabonfördraget öppnar för.

Det skulle inte förvåna om EU-etablissemangent hittar motiv för att engagera sig i något lagom stort krig – där man kan vinna och avleda intresset från interna problem, på samma sätt som regeringarna under Margret Thatcher (Falklandsöarna) och Ronald Reagan (Panama och Grenada) gjorde på åttioalet. Med en ökad militär kapacitet kan det finnas möjlighet att agera i många av de före detta europeiska kolonierna. ■

krönika

G 20: Planeten kommer fortfarande i sista hand

Här följer texten från G20-mötets kommuniké i komprimerad form:

”Vi, G 20-ländernas ledare kommer att använda varenda cent vi inte äger till att rädda den storföretagsledda kapitalismen från sina motsättningar och åter föra in världen på sin väg mot ohållbar tillväxt.

Vi har redan spenderat flera biljoner dollar av era pengar i räddningspaket till bankerna så att de kan återgå till sina rätta uppgifter; att skörta upp de fattiga och ödelägga jordens livsbetingelser. Nu ska vi spendera ytterligare 1.1 biljon dollar. För att statuera exempel ska vi som straff för IMF och Världsbankens mångåriga meriter när det gäller att orsaka kriser ge dem än mer av era pengar. Dessa åtgärder utgör den största mobiliseringen av resurser som gjorts i modern tid för att stödja globala finansflöden.

Oj – vi glömde nästan en sak! Vi måste göra något för miljön. Vi har ännu inga definitiva planer för det, men vi kommer nog på något i sinom tid.”

G 20:s strategi för att lösa den finansiella och ekonomiska krisen är, med andra ord, detaljerad, innovativ, fullt finansierad, oerhört storskalig och med mycket hög ambitionsnivå. Dess planer för att lösa miljökrisen är kortfattade, vaga och ofinansierade. Miljöklausulerna – som står i motsättning till nästan allt som tidigare anges i kommunikén – har tillfogats till slutet – som en eftertanke. Inga nya pengar har avsatts. Inga nya idéer föreslås, bara det vanliga önsketänkandet: låt oss kalla hela paketet grönt och hoppas på det bästa.

Så mycket alltså för utfästelsen – som uttrycktes av de flesta regeringarna vid överläggningarna – om att sätta miljön i centrum för beslutsfattandet. Fast de flesta av ledarna erkänner att fortsatt välstånd är omöjligt utan en hållbar utveckling, så visar kommunikén att miljön fortfarande kommer i sista hand. Inga utgifter ska sparas när det gäller att rädda bankerna. Varje utgift sparas när det gäller att rädda biosfären.

Detta säger mig att våra ledare inget har lärt av den finansiella krisen. Den orsakades av att märktiga aktörer (bankerna) tilläts exploatera en gemensam tillgång (den globala ekonomin) utan verklig kontroll och reglering. Regeringarna utvecklade en sorts magiskt tänkande: att uppgången skulle pågå för alltid, att en samling rövarpsykopater skulle reglera sig själva, att profiter, utdelningar och aktiekurser skulle växa i all evighet även om de saknade varje relation till verkliga värden.

De behandlar miljökrisen på samma sätt. Klimatsammanbrott, sinande olja och utarmning av resurser kommer alla att få den pågående finansiella krisen att framstå som en dvärg, både i ekonomiska och mänskliga termer. Men, precis som de gjorde med bankerna, så verkar G 20-ledarna ha bestämt sig för att hantera dessa problem bara när de måste – med andra ord, när det är för sent.

De intalar sig själva att deras syfte att föra tillbaka ekonomin till vad den var – ändlös tillväxt för en ändlig planet – på ett eller annat sätt går att förena med utfästelsen ”att ta itu med hotet om oåterkalleliga klimatförändringar”.

Nästa gång detta magiska tänkande misslyckas, så kommer det inte att finnas möjlighet till något stödpaket.

George Monbiot
www.monbiot.com
Översättning: Björn Rönnblad

Denna krönika är tidigare publicerad i The Guardian (c) den 2 april 2009

EPOKEN OLOF PALME

– de sociala reformernas skördetid

Det är nu drygt 23 år sedan Olof Palmes liv ändades av en mördares kula. Det är inte heller bara bokstavligt som Palme gått ur tiden utan han är också märkligt frånvarande i dagens offentliga politiska samtal. Göran Persson nämnde på sin tid nästan aldrig Palme. Mona Sahlin gör på sin höjd pliktskyldiga hänvisningar till honom och det är heller knappast någon i ledande ställning i dagens socialdemokratiska parti som kallar sig för demokratisk socialist, ett uttryck som för Palme var en honnörsbeteckning. Varför har arvet efter Palme bleknat bort till den grad det gjort? Anders Karlsson har läst en omtalad biografi.

När jag läser Kjell Östbergs Palmebiografi i två delar, *I takt med tiden – Olof Palme 1927-69* (Leopard förlag 2008) och *När vinden vände – Olof Palme 1969-86* (2009) tycker jag mig finna tydliga illustrationer till hur tidsandan i svensk politik har förändrats sedan Olof Palmes dagar.

”Jag tycker att man ska leva som en socialdemokrat när man är det och då anser jag inte att man ska lägga ner sina resurser på yttre ramar som modekläder och kläder som traditionellt uttrycker ett ägande”, så kunde Lisbeth Palme säga i en tidningsintervju. Knappast skulle ett yttrande av det slaget kunna komma från Anitra Steens läppar, som med sin skyhöga generaldirektörslön, sin flärd och sitt herrgårdsboende är en statsministerfru signifikativ för vårt nuvarande millenium. Hur har inte tidsandan förändrats sedan 1970-talets dagar. Och hur har inte politikens innehåll närmast genomgått en metamorfos.

Ta bara begreppet reform. Under Palmes tid symboliserades det av exempelvis införandet av en tandvårdsförsäkring, en femte semestervecka eller lagen om anställningsskydd – förändringar som gav folkflertalet ökad frihet och svängrum. Under den nyliberala eran kom det istället att bli synonymt med ett ökat svängrum för kapitalet i form av avregleringar, privatiseringar och skattesänkningar – så har tecknen bytt plats. Eller uttrycket ”blandekonomi”, som för socialdemokraterna under Palme var den självklara samhällsekonomiska organisationsformen (även om oklarhet och oenighet rådde om blandningens mest lämpliga proportioner), men vem använde senast det begreppet i den politiska debatten?

”Vi kommer inte att tveka att ingripa i marknadshushållningen när detta är nödvändigt, för att tillgodose de krav som växer fram ur människors vardag” Citatet härstammar från Olof Palmes kongresstal 1969, efter att han enhälligt valts till ny partiordförande. Det var vid en tid när den offentliga sektorn var under stark utbyggnad och snart skulle LO börja trycka på för en demokratisering av näringslivet med sitt förslag till löntagarfonder. Det fanns även en yngre generation socialdemokrater – i SSU och i partiet – som på varenda kongress motionerade om att förstatliga bankväsendet och som pressade på för en mer radikal politik: ”Olof Palme är för utslätad. Det är på tiden att på allvar börja diskutera förstatliganden. Men det går väl inte så länge Gunnar Sträng sitter kvar som en propp” (Margot Wallström som 22-årig riksdagskandidat, i en intervju i Dagens Nyheter inför valet 1976). En bjärt kontrast mot den nyliberalism som från 1980-talets början alltmer kom att tillskansas sig problemformuleringsprivilegiet i det offentliga samtalet.

Förra året kom första delen i Kjell Östbergs Palme-

biografi, *I takt med tiden*, som följer honom från tidiga uppväxtår fram till att han i oktober 1969 efterträdde Tage Erlander som partiordförande.

Såväl denna som den nyutkomna *När vinden vände*, är mycket ambitiösa forskargärningar där författaren inte bara gått igenom arkiv och tryckta källor utan också genomfört en rad intervjuer med människor som stod Olof Palme nära – som exempelvis Sten Andersson, Olle Svenning och inte minst Lisbeth Palme och sonen Joachim. I lämpliga doser väver författaren in betraktelser som vetter mot privatpersonen Palme, vilket ger en mer allsidig och mänsklig bild av honom. Det går att riktigt se Palme framför sig när han sitter och läser dagens tidningar med pannlampa någon natt i det påvra sommarresidenset på Fårö. Det framkommer också vilken oerhörd arbetsmänniska han var – ofta hemkomst på småtimmarna, men ändock sattes klockan på väckning 06:45. Självklart krävde ett så hårt arbetsschema sin tribut. Förutom under semestern blev det inte så mycket tid över till familjens tre barn. Men även om Palme inte var hemma fanns det möjlighet att se honom i det relativt nya TV-mediet där han figurerade titt som tätt. Det kunde dock få konsekvenser för familjelivet hos Palmes i radhuset i Vällingby: ”Hoppas pappa inte är på TV idag så man kan få se Modiga mindre män, kunde sonen Mårten undslippa sig, luttrad av alla barnprogram som fått stå tillbaka för program med fadern.

POLITISK VINDRIKTNING

Titeln på första boken, *I takt med tiden*, träffar mitt i prick. Egentligen var Palme under hela sin politiska bana relativt i fas med den rådande politiska vindriktningen. Under det ljumma, ”ideologilösa” 1950-talet var han, som Tage Erlanders högra hand i kanslihuset, minst av allt en påhejare av en snabbare utbyggnad av den sociala välfärden. Han höll sig inom partiets mittfåra och hade snarare en tendens att ta ett steg åt höger än åt vänster. Att han låg ”i takt med tiden” verkar även fått genomslag i det egna privatlivet. Den Palme som tog initiativ till barnstugeutredningen i slutet av 1960-talet och med 1970-talets daghemsutbyggnad framstod som jämställdhetens banérförare, kunde i en intervju i slutet av 1950-talet, i en tid då fortfarande endast en minoritet av kvinnorna var ute i arbetslivet, säga att ”vi ser det nog som den bästa lösningen att Lisbeth stannar hemma”. Av den studentpolitiker och militära underrättelseman som under första delen av 1950-talet var USA behjälplig med information om svenska kommunister blev det under 1960-talets vänstervåg en skarp kritiker av den amerikanska utrikespolitiken. Under 1980-talets högervridning hade inte Palme mycket att anföra mot de alltmer tydliga inslag av nyliberalism som framför

allt finansminister Kjell-Olof Feldt rörde väg för.

I del ett behandlas den fråga som kanske allra mest blivit förknippad med Olof Palme, Vietnamkriget. Här stod verkligen hans opinionsbildande stjärna i zenit. Det är svårt att riktigt föreställa sig vilken enorm global uppmärksamhet hans uttalande i samband med USA:s bombningar över Hanoi och Haiphong julen 1972 rönt, då han jämställde dessa illdåd med nazismens massakrer och koncentrationsläger under andra världskriget. President Nixon gick i taket och ända fram till våren 1974 var inte någon svensk ambassadör välkommen i Washington. Här i Sverige hade dock Palme ett brett stöd för sitt skarpa tonläge. I början av 1973, i svallvågorna efter jultalet, genomfördes en namninsamling där 2,7 miljoner svenskar skrev på för bombstopp i Vietnam, en historiskt sett enastående hög siffra. Det hela var ett initiativ som alla de dåvarande fem riksdagspartierna ställde sig bakom. Till och med högerledaren Gösta Bohman, som tidigare hävdade att ”USA bombade för fred i Vietnam” kände sig nödgad att rätta in sig i ledet.

Vietnamavsnittet kastar även på ett förtjänstfullt sätt ljus över hur starka de historiska banden mellan Sverige och USA är, och över den svenska socialdemokratins roll som en för USA betydelsefull utpost mot kommunismen. Arne Geijer, LO:s ordförande 1956-73, kunde komma och gå som pojken i huset på den amerikanska ambassaden. Gick det för lång tid mellan Geijers visiter kunde ambassadören uttrycka sin beklagan över att han inte fått träffa Geijer på flera veckor. Det är också betecknande hur ambassaden omedelbart hörde av sig till den svenska regeringen – likt en självutvald censor – så fort något statsråd eller tidning uttryckte kritik mot USA. Trots all turbulens kring Vietnam förändrades inte heller relationen mellan Sverige och USA i grunden. ”Utom Vietnam inga problem”, hette det i återkommande rapporter från ambassaden hem till Washington. Vapenhandeln och underrättelsesamarbetet mellan länderna fortgick också precis som förut.

REVOLUTION PÅ SVENSKA

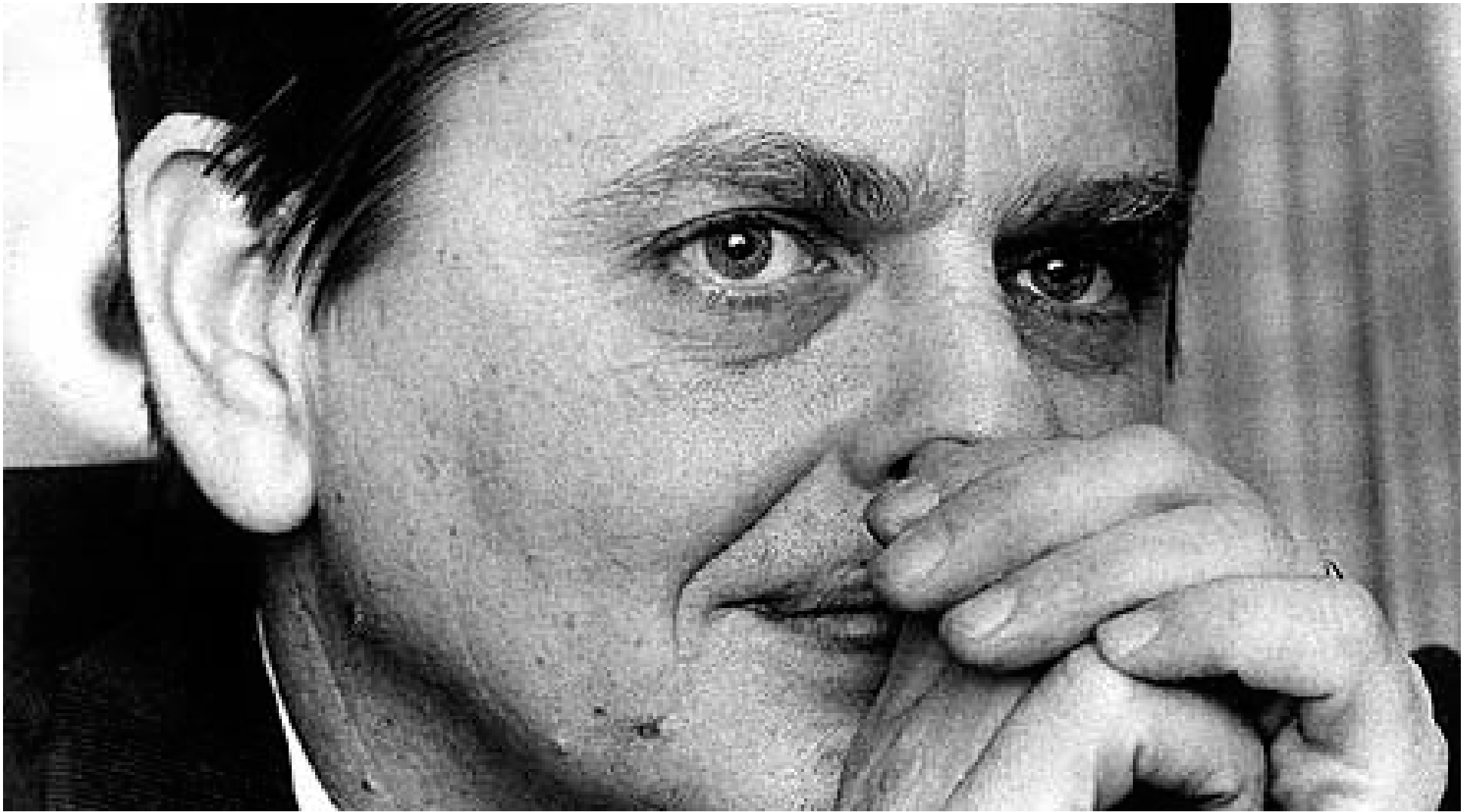
I del två kretsar en hel del kring reformpolitiken under Olof Palmes första statsministerperiod (1969-1976): ”Med en viss tillspetsning skulle kunna hävdas att aldrig har så omfattande reformer genomförts under en så kort tid någonstans som under Olof Palmes första sju år som statsminister”, kommenterar Östberg. Om man skulle räkna upp alla dessa reformer skulle listan bli tämligen lång. Här kan exempelvis nämnas 40-timmars arbetsvecka, pension vid 65 år, förbättrad sjukförsäkring, trygghetslagarna inom arbetslivet, förstatligande av apoteken och så vidare. En rad reformer kom på jämställdhetens område –

röda rummet

är socialistiska partiets kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 fjärde internationalen). Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 41 sedan starten 1997 (nummer 152 sedan 1969).
För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

Redaktionen: Peter Belfrage, Daniel Brandell, Anders Karlsson, Per-Olof Larsson, Björn Rönnblad och Ingemar Sandström
Ansvarig utgivare: Björn Rönnblad
Omslagsbild: Peter Belfrage
Baksidesbild: Per-Olof Larsson
Teckning: Ee Ping Yeoh
Grafisk form: Joakim Svensson

Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg
E-post: rodarummet@hotmail.com
Prenumeration: 80 kronor för fyra nummer
Postgiro: röda rummet 13 04 07–0
Hemsida: <http://www.rodarummet.org>
Tryck: V-Tab, 2008
Gjord på Tidskriftsverkstaden, Göteborg.
ISSN: 1403–3844

med bland annat avskaffande av sambeskattningen för gifta par, fri abort, föräldraförsäkringen och en massiv utbyggnad av barnomsorgen. Denna skördetid för kvinnans emancipation har ibland fått gå under epitetet ”revolution på svenska”. Omfattningen av förändringsarbetet kan illustreras med att statsbudgetens andel av BNP under 1970-talet växte från 26 till 38 procent. Frågan är om ett utvecklat kapitalistiskt system någonsin varit så jämlikt? Från 1945 och fram till 1980 såg vi en tydlig tendens till att klyftorna i det svenska samhället drogs ihop.

Här kunde det dock kanske varit på sin plats med lite mer konkret reflektion kring ofullkomligheter i välfärdsbygget trots den imponerande reformtakten. Fortfarande var det stora grupper i samhället, som exempelvis pensionärer utan ATP, som levde under synnerligen påvra förhållanden. Emellertid tar författaren upp det remarkabla faktum att låginkomstutredningen som självständig enhet lades ner sommaren 1971, av inrikesminister Erik Holmqvist och finansminister Gunnar Sträng, bakom ryggen på den semesterfirande Palme.

MEIDNERFONDERNA

I två betänkanden och sexton delrapporter hade utredningen under fem år i siffror och tabeller framvisat att klassamhället bestod. Framför allt Sträng hade irriterats över den avslöjande statistiken, och undrat över hur de med de lägsta lönerna var ”funtade å huvudet och kroppens vägnar”. Arbetet kom nu istället att slutföras av en grupp i kanslihuset under ledning av Palmes nära medarbetare Anders Ferm. Den ursprungliga utredningens förslag tonades ner som ett ”debattinlägg från forskare”. Därtill underströks att utredningen givit upphov till ”förhastade slutsatser” om den socialdemokratiska politiken.

Olof Palme var ett med det socialdemokratiska reformbygget, men ville han som ”demokratisk socialist” verkligen förändra rådande ägarförhållanden i grunden? Själva lackmustestet blev LO-ekonomerna Rudolf Meidner och Anna Hedborgs löntagarfondsförslag, ett förslag som i sin ursprungliga tappning på lång sikt skulle överföra avgörande makt i näringslivet till kollektiva fonder kontrollerade av LO-facken. LO antog förslaget på sin kongress 1976 och LO-tidningen gick ut med den braskande rubriken att ”nu tar vi över!”.

Palme var dock inte den som välkomnade förslaget. Likt en Pontius Pilatus tvådde han händerna och po-

EN ARTIKEL AV ANDERS KARLSSON

Artikelförfattaren är anställd på veckotidningen Internationalen och medlem i Röda rummets redaktion.

ängterade gång efter annan att fonderna inte hotade det privata företagsägandet eller den svenska blandekonomin. Inför partikongressen 1978 genomfördes ett rådslag inom partiet om Meidners förslag. De 65 000 partimedlemmar som deltog i rådslaget var framför allt intresserade av en konstruktion som gav löntagarna makt över företagen och vände sig mot den positiva bild av marknadsekonomin som gavs i diskussionsunderlaget. Palmes kommentar var att partiledningen var tvungen att inta en ”tuff attityd mot cirklarna”. Under åren i opposition 1976-82 lyckades också partiledningen att steg för steg urholka fondförslaget. När slutligen en modell för löntagarfonder slussades igenom riksdagen 1983 hade alla de maktöverskridande delarna skurits bort. Palmes strukturella förändringsvilja stannade vid Medbestämmandelagen (MBL), som han i ett riksdagstal 1976 betecknade som ”århundradets reform”.

En sak som slår mig vid genomläsningen av När vinden vände är att 1970-talet för folkrörelserna var ett decennium av segrar. Självklart var FNL-gruppernas genomslag och Vietnams befrielse det mest spektakulära och synliga. Men även den våg av vilda strejker, som efter gruvstrejken 1969-70 i Malmfälten spreds över landet, var till stora delar framgångsrik. Kvinnorörelsen – med Grupp 8 i spetsen – förknippades som sagt var med uttrycket ”revolution på svenska”. Miljörörelsen vann en rad segrar av symbolisk natur: almarna i Kungsträdgården fälldes aldrig, Vindelälvens utbyggnad stoppades, i Göteborg kunde tusentals aktivister förhindra uppförandet av Kungstorgsgaraget – framgångar som i förlängningen innebar att miljöfrågorna oåterkalleligen etablerades i svensk politik.

Vi 60-talister som kom i generationen efter har tvärtom en tunnsädd erfarenhet av att kamper och aktioner ändat i framgång. Vad vi verkligen skulle behöva idag för att stärka självförtroendet och utveckla motståndet är segrar.

Vad bör då vi socialister ta med oss av arvet efter Olof Palme? Ja, framför allt handlar det om synsättet att politiken är något glädjefyllt och att politiken – och inte marknaden – är vägen till samhällsförändring, något som också titlarna på Palmes böcker bar vittnesbörd om: *Politik är att vilja*, *En levande vilja* och *Att vilja gå vidare*. För att skaffa sig kunskap om denna tid, när så mycket av politiken kretsade kring Olof Palmes person, är Kjell Östbergs böcker en utomordentlig introduktionskälla. ■

ANNONS:

SHIP TO GAZA

Det råder en politiskt skapad humanitär nödsituation i Gaza!

Ship to Gaza är en partipolitiskt och religiöst oberoende ideell förening. Så snart det är ekonomiskt och praktiskt möjligt avser vi att sända ett fartyg med efterfrågade förnödenheter från Skandinavien via hamnar i Europa och Medelhavet till Gaza.

I de hamnstäder som besöks arrangeras opinionsbildande evenemang i samverkan med lokala organisationer. I Gaza administreras mottagandet av partipolitiskt oberoende organisationer.

Ship to Gaza är en ideell och fredlig solidaritetshandling från människa till människa.

Ship to Gaza är ett initiativ för praktisk solidaritet med Gazas befolkning.

Stöd ship to Gaza! Plusgiro (på Nordea): 46359-6

Tågpolitiken växlar in på fel spår

Säg om den är ovarm, uppmanade hon mig med en glimt.

Jag nickade och tog emot plastlådan, införstådd med att middag på nattåget till övre Norrland inte sällan är ett vågspel. Det händer att maten tagit slut redan innan avgång. Som förra året, när jag for med ett tåg som för en gångs skull inte tog den helt onödiga omvägen via Stockholm, utan körde från Göteborg direkt till Lappland. Jag var förste gäst i restaurangvagnen, men det enda som erbjöds var öl och torra nötter. Maten tog slut i Luleå, blev svaret. Men tåget startade ju här, i Göteborg, försökte jag, men fick nöja mig med exakt samma svar en gång till.

I förra veckan gick det alltså bättre. Nu fanns lite mer att välja på. Maten som kvinnan i restaurangvagnen bar ut till mig var inte ett dugg ovarm. Och till och med uttrycket värmdes. För det är ett underbart ord, ovarm. Ännu långt nere i söder tycker man sig vara en bra bit upp i Norrland när man smakar sådana ord.

Det var till de påtagligt ovarma skogarna längs Pärälven jag var på väg. Men också i renskogen gled samtalen med renskötarna från Jåkkåaska sameby in på tåg och de allra senaste, hotfulla antydningarna om nedläggning av nattrafiken till och från övre Norrland.

Oron är påtaglig och det är inte utan skäl. Sverige avreglerar nu persontrafiken på tågen snabbare än något annat land i hela Europa, ja, förmodligen i hela världen. Det är som om regeringen blivit besatt av tanken på att allt som är gemensamt snabbt som ögat måste avyttras till särintressen. Men det är en oansvarig och oförståndig politik.

Infrastrukturminister Åsa Torstensson som håller i tömmarna pratar sig varm för framtida, prisvärda resor bara det övergripande ansvaret för landets tågtrafik skärs itu, styckas upp och läggs ut på diverse konkurrerande bolag. Alla som rest i Norrland känner emellertid redan konsekvenserna av sådana åtgärder: ofungerande tågbyten och omöjliga bokningsprocedurer vilka obönhörligen leder till man väljer bilen.

Avregleringen och utförsäljningen av tågen är ett slag mot det gemensamma och ett uttryck för hur korporativismen växer sig stark. Tågtrafiken jippoiseras och förvandlas nu från nödvändig samhällsservice till lekstuga för särintressen. Föga överraskande är det Net Rail och deras så kallade panoramatåg från Stockholm till Liseberg som varit först ut med att prisa utvecklingen.

Att rälsen och elektriciteten är starkt begränsade glöms i sammanhanget, liksom att det borde ligga i nationens intresse att ha en välfungerande tågtrafik i hela vårt land. Det spår som tågpolitiken nu växlats in på är inte bara oklokt, det är också oredligt och ovetligt.

Torgny Nordin